

סוגיות החורבן

ללימוד

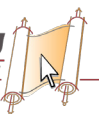
בתשעה באב

מתוך מסכת גיטין
פרק חמישי

שתי הלכות ביום

לימוד יומי בדואר אלקטרוני ישיר

ת"י עמותה: 580550333

© כל הזכויות שמורות לארגון

שתי הלכות ביום

0765-404-360

office@zhalachot.org

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵאֵי דְבָתִּיב - מה ביאור הפסוק במשלי (כח יד) 'אֲשֶׁרִי אָדָם מִפְּחַד תִּמְיֵד, וּמִקְשָׁה לְבֹו יִפּוֹל בְּרַעְהָ, הֵינּוּ שֵׁשׁ לֵאדָם לְדַאוג תְּמִיד וּלְרֹאוֹת אֶת הַנּוֹלָד מִמַּעֲשִׂיו, וְיִתְבוֹנֵן שְׁלֵא תִצֵּא שׁוֹם תִּקְלָה מִמַּעֲשִׂיו, וּבִזְמַן חוֹרְבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּטוּחִים בְּרֹוב טוֹבָתָם וּשְׁלוּוֹתָם, וְלֹא פָּחַדוּ שִׁיּוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לְנִצָּחַם, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ נִהְגוּ בְּאוֹפֵן שִׁגְרָם לְחוֹרְבָן הַבַּיִת וּלְגַלּוֹת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִזְהָרוּ וְלֹא דָאָגוּ שְׁמָא תְּבוּא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעֵנוֹת, אֲקַמְצָא וְכֵר קַמְצָא - מַחֲמַת מַעֲשֵׂה בְּשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד שְׁמוֹ 'קַמְצָא' וְאֶחָד שְׁמוֹ 'בֵּר קַמְצָא' [וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיוּ אֵלּוֹ אִבּ וּבְנוֹ], הָרֹוב יְרוּשָׁלַיִם - הַתְּגַלְגַּל הַדָּבָר שֶׁנִּחְרַבָה יְרוּשָׁלַיִם. אֶתְרַנְגוּלָא וְתַרְנְגוּלָתָא - מַחֲמַת מַעֲשֵׂה בְּתַרְנְגוּל וְתַרְנְגוּלָתָא, הָרֹוב טוֹר מְלָכָא - נִחְרַבָה מְדִינַת 'טוֹר מְלָכָא' שֶׁבְאַרְץ יִשְׂרָאֵל [וְלֵהֲלֵן יְבוּאָר שֶׁהָיוּ בָּה עָרִים רְבוֹת]. אֲשֶׁקָא דְרִיפְפָא - מַחֲמַת מַעֲשֵׂה בְּדוֹפֵן שֶׁל כִּרְכָרָה הָרֹוב - נִחְרַבָה הָעִיר בֵּיתֵר.

מעשה קמצא ובר קמצא

מבארת הגמרא כיצד אירעו הדברים: אֲקַמְצָא וְכֵר קַמְצָא הָרֹוב יְרוּשָׁלַיִם, דְּהָהוּא גְּבֵרָא - מעשה היה באדם אחד, דְּרַחֲמֵיהּ - שאוהבו היה אדם בשם קַמְצָא, וּבְעַל דְּכַבִּיָּהּ - ושונאו היה אדם בשם בֵּר קַמְצָא, עָבַד סְעוּדָתָא - עשה אותו אדם סעודה, אָמַר לֵיהּ לְשִׁמְעִיהּ - ואמר לשמשו, זֵיל אֵייתִי לִי קַמְצָא - לך ותזמין לסעודה את קמצא, אהובי. אֵזֵל אֵייתִי לֵיהּ - הלך השליח וטעה והזמין לסעודה את בֵּר קַמְצָא, שהיה שונאו. אָתָּא - בא אותו אדם באמצע הסעודה, אֲשֶׁכְּחִיהּ דְּהָהוּא יְתִיב - ומצא את בֵּר קַמְצָא יושב וסועד בין המסובין. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הָאִישׁ לְבֵר קַמְצָא, מְכַדִּי הָהוּא גְּבֵרָא בְּעַל דְּכַבָּא דְּהָהוּא גְּבֵרָא הוּא - הרי אתה שונאי, מֵאֵי בְּעֵיתָ קָמָא - מה רצונך ומדוע באת לכאן, קוּם פּוּק - קום וצא מהמקום. אָמַר לֵיהּ בֵּר קַמְצָא, אֵל תְּבִישִׁינִי לְהוֹצִיאֲנִי מֵהַמְּקוֹם בְּפָנַי כֹּל הַמְּסוּבִים, אֵלּוֹ הוּאֵיל וְאָתָּאִי - כיון שכבר הגעתי לכאן, מַחֲמַת טְעוּתוֹ שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ, שְׂבָקָן - הניח לי להשאר כאן עד סוף הסעודה, וְיִהְיֶיבָנָא לָךְ דְּמִי מָה דְּאֶכְיָלָנָא וְשִׁתִּינָא - ואשלם לך את המחיר של כל מה שאוכל ואשתה בסעודה, וְלֹא תִפְסִיד בְּגַלְלִי. אָמַר לֵיהּ - הָשִׁיב לּוֹ אוֹתוֹ אָדָם, לֹא - איני מסכים שתישאר. אָמַר לֵיהּ בֵּר קַמְצָא, וְיִהְיֶיבָנָא לָךְ דְּמִי פְּלָנָא דְּסְעוּדָתִיךָ - אתן לך את דמי חצי מהסעודה כולה, וּבְלִבְדִּי שְׁלֵא תְּבִישִׁינִי לְהוֹצִיאֲנִי מֵהַמְּקוֹם לְעֵינֵי הַכֹּל. אָמַר לֵיהּ - הָשִׁיב לּוֹ אוֹתוֹ אָדָם, לֹא - איני מסכים לכך. אָמַר לֵיהּ בֵּר קַמְצָא, וְיִהְיֶיבָנָא לָךְ דְּמִי בּוֹלָה סְעוּדָתִיךָ - אשלם לך את דמי כל הסעודה, וּבְלִבְדִּי שְׁלֵא תְּבִישִׁינִי. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ אָדָם, לֹא, נְקֻטִיחָא בְּיָדֶיהּ וְאֶפְקִיחָא - תִּפֹּס אוֹתוֹ אָדָם אֶת בֵּר קַמְצָא בִּידוֹ, הָעֵמִידוֹ וְהוֹצִיאֵהוּ חוּצָה. אָמַר בֵּר קַמְצָא, הוּאֵיל וְהוּוֹ יְתִכִּי רַבְּנִין - כיון שהיו החכמים יושבים בסעודה, וְלֹא מָחוּ בֵּיהּ - ולא מחו באותו אדם שלא יבייש אותי, שְׂמַע מִיָּנָה קָא נִיחָא לָהּ - מובן מכך שהיה נח להם בהנהגתו, אֵיזִיל אֵיכְוֹל בְּהוּ קוֹרְצָא בֵּי מְלָכָא - אלך ואלשין עליהם לפני המלך [אמנם לפי האמת לא הרגישו החכמים בדבר, וְלֹא הִבְחִינוּ בְּכֵךְ שֶׁתִּפְסוּ וְהוֹצִיאֵהוּ חוּצָה, אֵלּוֹ הוּא חֶשֶׁב שֶׁרָאוּ זֵאת הַחֲכָמִים וְשִׁתְּקוּ (בֵּן יְהוּדֵעַ)].

אָזל - הלך בר קמצא, אָמַר לִיה לְקִיסָר שֶׁל רוּמִי, מְרִדּוֹ בְּהָ יְהוּדָאִי - הַיהוּדִים מֵרָדוּ בְךָ. אָמַר לִיה הַקִּיסָר, מִי יֵימַר - מִי יֵאמַר וְיֹכִיחַ שְׂדֵבְרִיךְ נִכּוּנִים. אָמַר לִיה בַּר קִמְצָא, שְׂדֵר לְהוּ קוֹרְבָנָא - תִּשְׁלַח לָהֶם קֶרֶבֶן לְהַקְרִיב בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, חֲזִית אֵי מְקַרְבִּין לִיה - וְתֵרָאֵה הָאֵם יִקְרִיבוּ אוֹתוֹ, וּבּוֹדָאִי לֹא יִקְרִיבוּהוּ מִחַמַּת שֶׁהֵם מוֹרְדִים בְךָ. אָזל שְׂדֵר בְּיַדִּיהָ עֲנָלָא תִלְתָּא - הַלֵּךְ הַקִּיסָר וְשִׁלַּח בְּיַד בַּר קִמְצָא עֵגֶל מְשׁוֹלֵשׁ, שֶׁהוּא מְשׁוּבַח בְּיֹתֵר, לְהַקְרִיבוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ [וְשִׁלַּח עִמּוֹ מַעֲבָדִיו, שִׁירָאוּ הָאֵם הַיהוּדִים מִקְבָּלִים אֶת קֶרְבָּנוֹ אוֹ לֹא (בֶּן יְהוּדֵי)]. בְּחֵדִי דְקָאֲתִי - בְּדֹרֵךְ הִילּוּכּוֹ שֶׁל בַּר קִמְצָא לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שְׂדָא בֵּיה מוֹמָא בְּנִיב שְׁפָתִים - הִטִּיל לְאוֹתוֹ עֵגֶל מוֹם בְּשַׁפְתָּיו, וְאָמַרִי לָהּ בְּדוּקִין שְׁבַעֲעִין - וַיֵּשׂ אוֹמְרִים שֶׁהִטִּיל לוֹ מוֹם בְּעֵין, דְּיִבְתָּא דְלִדְרִין הָיָה מוֹמָא - בְּמִקּוֹם כִּזֵּה שֶׁלְפִי הַהִלְכָה נִחְשַׁב הַדְּבַר ל'מוֹם' הַפּוֹסֵל אֶת הַקֶּרֶבֶן מֵהַקְרֵבָה, וְלִדְרֵיהּ לָאוּ מוֹמָא הוּא - אֲבָל אֲצֵל הַגּוֹיִים אֵין זֶה נִחְשַׁב מוֹם.

כִּשְׁהִבִיא בַר קִמְצָא אֶת הַקֶּרֶבֶן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְרָאוּ שֵׁשׁ בּוֹ מוֹם, הִבִּינוּ הַחֲכָמִים שֶׁכוֹוֹנֵת בַּר קִמְצָא לְהַלְשִׁין עֲלֵיהֶם בְּפָנֵי הַקִּיסָר, סְבוּר רַבָּנִן לְקֶרְוֵיָהּ - וְחִשְׁבוּ הַחֲכָמִים שֵׁשׁ לְהַתִּיר אֶת הַקְרֵבַת הַקֶּרֶבֶן כִּהוֹרֵאת שַׁעָה, מְשׁוּם שְׁלֹם מְלָכּוּתָהּ, שֶׁלֹא יִכְעַס עֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אִם נַעֲשֶׂה כֵן, יֵאמְרוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁקֶרְבָּנוֹת פְּעֻלֵי מוֹמִין קְרִיבִין לְנַפְשֵׁי מְזַבְּחָהּ, וְיִלְמְדוּ מִכֵּךְ הַלְכָה שְׂאִינָה נִכּוּנָה, וְקִיבְלוּ הַחֲכָמִים אֶת דַּעְתּוֹ, וְלֹא הַקְרִיבוּ אֶת הַקֶּרֶבֶן. סְבוּר לְמִינְטָלִיָּה - רִצּוֹ הַחֲכָמִים לְהַרוֹג אֶת בַּר קִמְצָא, דְּלֹא לִיזִיל וְלִימָא כִּדִּי שֶׁלֹא יֵלֵךְ וְיִלְשִׁין עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְרוּם לְכַךְ שֶׁמֶלֶךְ רוּמִי יָבֹוא לְהַלְחֵם בָּהֶם [וְאִף שֶׁהָיוּ שֵׁם מַעֲבָדֵי מֶלֶךְ רוּמִי, הֵם נִשְׂאָרוּ מִחוּץ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְרִצּוֹ הַחֲכָמִים לְהוֹרוֹגוֹ עַל יַדֵי הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ, בְּאוֹפֵן שִׁמּוֹת רַק לְאַחַר שִׁיבָא מִשָּׁם, קוֹדֵם שִׁיִּסְפִּיק לוֹמַר לָהֶם שֶׁלֹא הַקְרִיבוּ אֶת הַקֶּרֶבֶן, וְיִחְשְׁבוּ הַגּוֹיִים שֶׁמֵת מַעֲצָמוֹ מֵיִתָּה טְבַעִית (בֶּן יְהוּדֵי)]. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אִם נַעֲשֶׂה כֵן, יֵאמְרוּ הַרוֹאִים שֶׁכֵּךְ הִיא הַהִלְכָה, שֶׁאֲדָם הַמְּטִיל מוֹם פְּקֻדָּשִׁים יִהְיֶה, וּמִחַמַּת כֵּן לֹא הִרְגוּהוּ, וְחָזַר אֶל הַקִּיסָר וְהַלְשִׁין לִפְנֵיו עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּירְבוּ לְהַקְרִיב אֶת קֶרְבָּנוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲנֹוֹתָנָתוֹ - סִבְלָנוֹתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, שֶׁמִּנֵּעַ אֶת הַרִיגָתוֹ שֶׁל בַּר קִמְצָא, הַחֲרִיבָה אֶת בֵּיתָנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הַיְכָלָנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאֶרְצָנוּ.

שליחת נירון קיסר להחריב את ירושלים

שְׂדֵר עֲלוּיָהּ לְנִירוֹן קִיסָר - שִׁלַּח מֶלֶךְ רוּמִי לְהַלְחֵם בִּירוּשָׁלַיִם אֶת נִירוֹן קִיסָר [כָּל אוֹתָם הַמוֹזְכָּרִים בְּלִשׁוֹן 'קִיסָר' עִם שֵׁם לוּוִי, כְּגוֹן 'נִירוֹן קִיסָר', 'אֶסְפִּסְיָנוֹס קִיסָר' הֵינּוּ שֶׁהָיוּ פְקִידִים שֶׁל הַקִּיסָר עֲצָמוֹ, שֶׁהוּא מֶלֶךְ רוּמִי (בֶּן יְהוּדֵי)]. בִּי קָאֲתִי - בְּזַמֵּן שֶׁבֹא וְהִתְקַרַב לִירוּשָׁלַיִם, רָצָה לַעֲשׂוֹת נִסְיוֹן בְּקִסְמֵי הָאֵם יִנְצַח בְּמִלְחַמָּתוֹ, שְׂדָא גִירָא לְמִזְרְחָה - יֵרֵה נִירוֹן קִיסָר חָץ לְכִיוּן מִזְרַח, אָתָּא - בֹּא הַחָץ וְנָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. יֵרֵה חָץ נֹוסֵף לְצַד מְעַרְבָהּ, וְגַם הוּא אָתָּא וְנָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. וְכֵן יֵרֵה חִיצִים לְאַרְבַּע רִחוֹת הַשָּׁמַיִם, וְכָל אֶחָד מֵהַחִיצִים הִלּוּ אָתָּא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ הִבִּין שֶׁיִּצְלִיחַ לְהַלְחֵם בִּירוּשָׁלַיִם וְלִכְבוּשָׁה. אָמַר לִיה לִינוּקָא - אִמַר נִירוֹן קִיסָר לִילֵד קֶטָן, פְּסוּק לִי פְּסוּקִיָּה - אִמּוֹר לִי פִסּוּק

שלמדת, אמר ליה אותו ילד את הפסוק ביחזקאל (כה יד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ונז', אמר נירון קיסר, קודשא בריה הוא בעי לחרובי ביתיה - הקדוש ברוך הוא רוצה להחריב את ביתו, ובעי לכפורי ידיה ביה הוא גברא - ורוצה הוא 'לקנח ידיו' באותו אדם, כלומר, רצון ה' הוא שירושלים ובית המקדש ייחרבו, אך עתיד הוא לנקום במי שיחריב אותם בפועל, ולכן לא רצה נירון לעשות כן, ערק - ברח נירון קיסר ממחנה הצבא שלו, ואזל ואיגיר - והלך והתגיר, ונפק מיניה - ויצא ממנו לאחר זמן התנא רבי מאיר.

גדולתם של עשירי ירושלים, ויכולתם לכלכל את העיר במצור

שדריה עלויהו לאספיינוס קיסר - חזר מלך רומי ושלח לארץ ישראל את אספיינוס קיסר, שילחם בירושלים. אתא צר עלה תלת שני - בא אספיינוס והטיל מצור על ירושלים במשך שלש שנים. ובאותה תקופה היו בה תנהו תלתא עתירי - היו בירושלים שלשה עשירים גדולים, נקדימון בן גוריון, ובן בלכא שבוע, ובן ציצית הכסת. ומבארת הגמרא מדוע היו מכוונים בשמות אלו, נקדימון בן גוריון היה מכונה כן מחמת שנקדה לו חמה בעבורו - שזרחה החמה בשבילו [כאשר עלו ישראל לרגל ולא היו להם מים לשתות, לוח נקדימון מהגמון אחד שתיים עשרה בורות מים, והתחייב להחזיר לו את המים עד זמן מסוים, או שיתן לו שתיים עשרה ככרות כסף. וכשעמד אותו היום להסתיים התפלל נקדימון בן גוריון בבית המקדש, וירדו גשמים ומילאו את הבורות במים. אמנם כיון שבינתיים כבר החשיך היום, טען אותו הגמון שלא פרע לו בזמנו, ועליו לתת לו את הכסף שהתחייב לו. נכנס נקדימון שוב לבית המקדש והתפלל, והתפזרו העננים וזרחה השמש. ומחמת מעשה זה היה קרוי 'נקדימון', ושמו האמיתי היה 'בוני'. 'בן בלכא שבוע' היה מכונה כך מחמת שפלו הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב, היה יוצא כשהוא שבע. 'בן ציצית הכסת' היה מכונה כך מחמת שהייתה ציצתו - ציצית של טליתו נגררת על גבי כסתות, כלומר, מרוב עשירותו לא היה מהלך על גבי רצפת אבנים, אלא רק על גבי שטיחים, והיו ציציותיו נגררות עליהם. איכא דאמרי - ויש אומרים שהיה שמו האמיתי 'בן ציצית', והוסיפו לו את הכינוי 'הכסת', כיון שהייתה כסתו מוטלת - היה כסאו נמצא בין גדולי רומי, כשהיה הולך לרומי לקבל את פני הקיסר. אותם שלשה עשירים קיבלו על עצמם לזון את אנשי ירושלים בזמן המצור, חד - אחד מהם אמר להו, אנא זיינא להו בחיטי ושערי - אני אזון אותם בחיטים ושעורים. וחד מהם אמר להו, בדהמרא ובדמלחא ומשחא - אני אזון אותם ביין, מלח ושמן. וחד מהם אמר להו, בדציבי - אני אתן את העצים הנצרכים לבישול בכל אותו הזמן. ושיבחו רבנן לדציבי - ושבחו החכמים את נדיבותו של אותו אחד שנתן את העצים, והטעם לכך, דרב הסדא, כל אקלידי תרה מסר לשמיעיה - את כל מפתחותיו היה מוסר לשמשו, בר מדציבי - מלבד המפתח של מחסן העצים, וטעמו, דאמר רב הסדא, אכלבא דחיטי בעי שיתין אכלבי דציבי - מחסן אחד של חיטים צריך הוא לששים מחסנים של עצים, כדי שיוכלו לבשל ולאפות בחומם, נמצא שאותו עשיר שנתן עצים היה צריך לתת גדולה בהרבה

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

משאר העשירים. הָיָה לָהֶם לְמִיּוֹן עֲשָׂרִים וְחָדָשׁ שֶׁתָּא - ולאותם שלשה עשירים היה מזון ועצים המספיקים לעשרים ואחת שנים של מצור.

מאבקם של הבריונים נגד דעת חכמי ירושלים, והובלת העם למלחמה אבודה

מספרת הגמרא מדוע לא הועילו להם כל האוצרות הללו: הָיָה בָּהֶם תְּנָהוּ בְּרִיּוֹנֵי - היו בתוך ירושלים אנשים בריונים, ריקים מתורה הממהרים ושמחים למלחמות, אָמְרוּ לָהֶם רַבִּנָּן - אמרו החכמים לאותם בריונים, נִיפּוּק וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בְּהַדְרֵיהוּ - נצא ונעשה שלום עם הרומאים, כדי שיסירו את המצור. לֹא שִׁבְקִינְהוּ - לא שִׁבְקִינְהוּ - לא הניחו להם הבריונים לצאת ולהשלים עמהם, אָמְרוּ לָהֶם - אמרו הבריונים לחכמים, אדרבה, נִיפּוּק וְנַעֲבִיד קָרְבָּא בְּהַדְרֵיהוּ - נצא ונלחם עם הרומאים. אָמְרוּ לָהֶם רַבִּנָּן - אמרו החכמים לבריונים, לֹא מִסְתַּיְעָא מִלְּתָא - הרי לא תצליחו לנצחם במלחמה, ואם כן מוטב שנשלים עם הרומאים, ולא תאבד העיר. חששו הבריונים שילכו החכמים וישלימו עם הרומאים נגד רצונם, קָמוּ קִלְקִינְהוּ לְתַנְהוּ אֲמַרְי דְּחִיטֵי וְשַׁעְרֵי - הלכו והעלו באש את כל המחסנים של החיטים והשעורים, וְהָיָה בְּפָנָא - ונעשה רעב בירושלים, ועתה היו הבריונים בטוחים שלא תהיה ברירה אלא לצאת למלחמה ברומאים, נגד דעתם של החכמים.

תוקף הרעב בירושלים בשנות המצור

מספרת הגמרא מעשה שאירע בירושלים בזמן המצור, ללמדנו עד היכן הגיע תוקף הרעב: מִרְתָּא בֵּית בִּייתוֹס, עֲתִירְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם הָיָא - היתה האשה העשירה ביותר בירושלים, שְׁדַרְתָּה לְשִׁלּוּחָהּ - שלחה היא שליח לשוק לקנות לה מאכל, וְאִמְרָה לֵיהּ, זִיל אֵייתִי לִי סְמִידָא - לך ותקנה לי מהשוק סולת, כפי שהיתה רגילה לאכול. אֲדַאֲזֵל, אִיזְדַּבֵּן - עד שהגיע השליח לשוק, נמכר כבר כל הסולת, ולא היה ניתן לקנות עוד. אָתָּא - חזר השליח ואָמַר לָהּ לִמְרֵתָא בֵּית בִּייתוֹס, סְמִידָא לִיכָא - אין סולת בשוק, אבל הִירְתָּא אִיכָא - יש עדיין פת לבנה ונקיה. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אֵייתִי לִי - לך וקנה עבורי לכל הפחות פת כזו. אֲדַאֲזֵל אִיזְדַּבֵּן - עד שהלך השליח לשוק, נגמרה גם הפת הנקיה. אָתָּא - חזר אליה השליח ואָמַר לָהּ, הִירְתָּא לִיכָא - פת נקיה כבר אין, גּוֹשְׁקִרָא אִיכָא - יש עדיין פת שחורה, העשויה מחיטים המעורבות בקליפתם. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אֵייתִי לִי - לך והבא לי כל הפחות פת כזו. אֲדַאֲזֵל אִיזְדַּבֵּן - עד שהלך השליח, נמכרה גם פת זו, אָתָּא וְאָמַר לָהּ, גּוֹשְׁקִרָא לִיכָא - אין כבר פת העשויה מחיטים כלל, ואפילו פת קיבר, אבל קִימְחָא דְשַׁעְרֵי אִיכָא - יש קמח של שעורים. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אֵייתִי לִי - לך והבא לי לכל הפחות מאכל זה. אֲדַאֲזֵל אִיזְדַּבֵּן - עד שהלך השליח לשוק, נמכר גם כל הקמח של השעורים. ראתה מרתא בת בייתוס שאין השליח קונה לה דבר, ובאותה שעה הָיָה שְׁלִיפָא מִסְאָנָא - היו נעליה שלופות, כלומר, הלכה יחפה, אָמְרָה, אִיפּוּק וְאֶחָזִי אִי מוֹשְׁבַחְנָא מִיְדֵי לְמִיכָל - אצא בעצמי לשוק ואראה אם אמצא דבר מה לאכול. כשיצאה החוצה, והיא יחפה, אֵייתִיב לָהּ פְּרִתָּא בְּכַרְעָא - נדבק בכף רגלה גללים של בהמה, וּמֵאחַר וְהִיתָה מְפוֹנְקָת וְאִיסְטַנִּיסִית מֵאֵד,

מתה. קרי עליה - קרא עליה רבן יוחנן בן זכאי את הפסוק האמור בפרשת התוכחה (דברים כח נו) 'הרבה בה והעננה אשר לא נפתה בה רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרד'. איכא דאמרי - יש אומרים שהמעשה אירע באופן אחר, שכאשר יצאה לשוק, גרוגרות דרבי צדוק אכלה - מצאה ברחוב תאנים יבשות שנמצאו על ידי רבי צדוק, ואכלה אותם לרוב רעבונה, ולאחר שאכלה אותם טעמה את ריח החולי של רבי צדוק, ואיתניסא ומתה - ומחמת אסטניסותה, מתה.

מבאר הגמרא את עניינם של גרוגרות אלו: דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא - ישב בתענית ארבעים שנה, לבקש מה' דלא ליחרב - שלא תיחרב ירושלים, ונעשה גופו צנום עד כדי כך דפי הוה אכיל מידי - כאשר היה אוכל דבר מה, הוה מיתחזי מאבראי - היה המאכל נראה מבחוץ, כשהוא עובר בגרונו, וכי הוה פריא - וכאשר רצו להחזירו לבריאותו, מיייתי ליה גרוגרות - היו מביאים לו תאנים מיובשות, מייץ מייחו - היה רבי צדוק מוצץ את הרטיבות שבהם, ושרי להו - והיה משליכם לאחר מכן, ואחת מאותם גרוגרות הזדמנה למרתא בת בייתוס, פי הוה קא ניהא נפשא - באותה שעה שעמדה למות, אפיקתה לכל דהכא וכספא - הוציאה מרתא את כל הזהב והכסף שלה, שריתיה בשוקא - והשליכה אותם בשוק, אמרה - הסבירה את מעשיה, האי למאי מיבעי לי - לשם מה אני זקוקה לכסף וזהב אלו אם איני יכולה לקנות בהם מאכלים. והיינו דקתיב - וזהו קיום הפסוק שנאמר בנבואת יחזקאל (ז יט) 'כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה, כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה', נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו, כי מכשול עונם היה'.

נסיונו של רבי יוחנן בן זכאי להציל את ירושלים

הגמרא מספרת עתה כיצד ניסה רבי יוחנן להשלים עם הרומאים נגד דעתם של הבריונים: אבא סקרא, ריש בריוני דירושלים - היה ראש הבריונים שבירושלים, בר אחתיה - ובן אחותו דרבן יוחנן בן זכאי הוה. שלח רבן יוחנן בן זכאי לאבא סקרא, תא בציינעא לנבאי - בא אלי בחשאי, שלא ימנעוך חבריך הבריונים. אתא - בא אליו אבא סקרא, אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, עד אימת עבדיתו הכי - עד מתי תעמדו בהנהגתכם ותמנעו מלהשלים עם הרומאים, וקטליתו ליה לעלמא בכפנא - והרי בכך אתם הורגים את כל העם ברעב. אמר ליה אבא סקרא, מאי איעביד - מה ביכולתי לעשות, דאי אמינא להו מידי קטלו לי - והרי אם אומר לחברי הבריונים דבר בענין זה, שרצוני להשלים עם הרומאים, יהרגו אותי. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, חזי לי תקנתא לדירי דאיפוק - ראה עבורי איזו תקנה שעל ידה אוכל לצאת מהעיר לקראת הרומאים, אפשר דהוי הצלה פורתא - אולי אצליח לכל הפחות לעשות איזו הצלה קטנה. אמר ליה אבא סקרא, נקוט נפשך בקצירי - החזק עצמך בעיני הציבור כחולה, וליתי בולי עלמא ולישיילו בה - ויבואו הכל לשאול בשלומך, ואיתי מידי פריא ואגני נבך - והבא דבר בעל ריח סרוח והשכב אצלך במיטה, ולקמרו דנח נפשך - ויאמרו הכל שנפטרת מן העולם, וכיון שאין מלינים את המת בירושלים (אבות דרבי נתן), יניחו להוציא אותך אל מחוץ לעיר. ואמנם כשישאו את מיטתך, ליעיילו בה תלמידך - יכנסו לשאת

את המיטה רק תלמידך, שיודעים את האמת, ולא ליעול בך איניש אהרינא - ולא ישא אותך אדם אחר, ולא לרגשון בך דקליל את - שלא ירגישו בך נושאי המטה שאתה קל, דאינהו ידעי דחייא קליל ממיטא - שהרי ידוע שאדם חי קל מאדם מת, ומתוך כך יבינו שאתה מערים. עביד חכי - עשה רבן יוחנן בן זכאי כעצתו של אבא סיקרא, והוציאו קול שמת, נכנס בו - תחת מיטתו, לשאת אותה אל מחוץ לעיר, רבי אליעזר מצד אחד, ורבי יהושע מצד אחר, בי מטו לפיתחא - כאשר הגיעו לפתח העיר, במקום ששמרו הבריונים שלא יצא שום אדם להשלים עם הרומאים, בעו למדקריה - רצו הבריונים לדקור את רבן יוחנן בן זכאי, כי חששו שמא הוא מערים לצאת אל הרומאים, ועל ידי הדקירה יצעק, ויראו שהוא חי. אמר להו אבא סיקרא, אם תעשו כן יאמרו הרומאים 'רבן דקרו' - אפילו את רבם הם דוקרים, בעו למדקריה - רצו הבריונים לדחפו, אולי יצעק, אמר להו אבא סיקרא, אין ראוי אפילו לדחפו, שהרי יאמרו 'רבן דחפו'. פתחו ליה בבא - פתחו לו הבריונים את שער העיר, ונפק - יצא.

בי מטא להתם - כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי למחנה הרומאים וראה את אספסיינוס קיסר, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי 'שלמא עלה מלכא, שלמא עלה מלכא' - שלום עליך המלך, שלום עליך המלך. אמר ליה אספסיינוס, מיחייבת תרי קטלא - חייב אתה שתי מיתות, חדא - מיתה אחת, כיון דלאו מלכא אנא - שהרי אינני מלך, אלא שר הצבא, וקא קרית לי מלכא - ואתה קורא לי 'מלך', ובכך אתה לועג לי [ויש אומרים שכעס עליו מחמת שיש בכך זלזול בקיסר שמלך באותה שעה (מהרש"א)]. ותו - ומיתה שניה, אי מלכא אנא - אם אכן מלך אני, עד האידינא אמאי לא אתית לגבאי - מדוע לא באת לפני עד עתה. אמר ליה - השיב לו רבן יוחנן בן זכאי על שתי טענותיו, דקאמרת - מה שאמרת בתחילה לאו מלכא אנא - שאין אתה מלך, איברא מלכא את - באמת אתה עתיד להתמנות כמלך, דאי לאו מלכא את - שאילו לא היית מלך, לא מימסרא ירושלים בידך - לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דכתיב - שנאמר בישעיהו (י לד) 'והלבנון באדיר יפלי, ואין לשון אדיר' אלא מלך, דכתיב בירמיה (ל כא) 'והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא גו', הרי ש'אדיר' הוא מושל, ואין 'לבנון' האמור כאן אלא בית המקדש, שנאמר בתפילת משה רבינו להכנס לארץ (דברים ג כה) 'אעברה נא ואראך את הארץ הטובה אשר בעבר הייך החר הטוב הזה והלבנון, וכוונתו היתה להר הבית ובית המקדש [ואף על פי שעדיין לא נמסרה ירושלים בידו, מכל מקום כיון שהטיל עליה מצור שלש שנים, והיה רעב כבד בירושלים, הרי זה כאילו נמסרה בידו]. המשך רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו, ודקאמרת - ועל טענתך השניה, אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האידינא - אם מלך אני מדוע לא באת לפני עד עתה, בריוני דאית בן לא שבקינן - הבריונים שיש בתוכנו אינם מניחים לנו להשלים איתכם.

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, אילו היתה חבית של דבש, ודרקון - נחש פרוץ עליה, האם לא היו שוברין את החבית בשביל [-בגלל] הדרקון, וכך הייתם צריכים לעשות, להפיל את חומות העיר ולשורפה באש, כדי להשליך משם את הבריונים. אישתיק - שתק רבן יוחנן בן זכאי ולא ענה

לו דבר. קרי עליה - קרא עליו רב יוסף, ואיתיקא - ויש אומרים שקרא עליו רבי עקיבא את הפסוק בישעיה (מד כה) 'משיב חכמים אהור, ודעתם יסבל', כלומר, הקדוש ברוך הוא מנע את רבן יוחנן בן זכאי מלהשיב לו בחכמה, איבעי ליה למימר ליה - כיון שהיה ראוי לו להשיב לאספסיינוס, אין צורך לשבור את החבית של הדבש, אלא שקלינן צבתא - נוטלים צבת, ושקלינן ליה לדרקון - ונוטלים את הנחש מעל החבית, וקמלינן ליה - והורגים אותו בפני עצמו, וחביתא שבקינן לה - ומניחים את החבית, ואין שוברים אותה. וכך בנמשל, היה לו לומר שרצו להמתין שמא יצליחו לנצח את הבריונים ולהוציאם מהעיר, בלי להשחית את העיר כולה.

אדהכי - בינתיים, תוך כדי שהם מדברים, אתי פריסתקא עליה מרומי - הגיע שליח מרומי אל אספסיינוס, אמר ליה השליח, קום, דמית ליה קיסר - כיון שמת הקיסר שמלך ברומי, ואמרי הנחו קשיבי דרומי - ואמרו החשובים של רומי, הממונים על מינוי המלכים, לאותיקא פרישא - שיש למנותך להיות מלך תחתיו. באותה שעה, הוה פייב חד מקסאני - היה אספסיינוס נעול בנעלו האחת בלבד, בעא למסיקא לאחרינא - רצה לנעול את הנעל השנייה, לא עיל - לא נכנסה רגלו לתוך הנעל. בעא למשילפא לאידך - רצה לחלוץ את הנעל הראשונה, שכבר היתה על רגלו, לא נפק - לא הצליח לחולצה. אמר אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאי האי - מדוע אירע לי כן. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, לא תצטער, שמועה טובה אתיא לה - הסיבה לכך היא כיון ששמעת שמועה טובה, שמינו אותך למלך, ולכן התרחבו עצמותיך, דכתיב במשלי (טו ל) 'שמועה טובה תרשן עינים, ולכן אינך יכול לנעול את הנעל השנייה, ולא לחלוץ את הנעל הראשונה. אלא מאי תקנתיה - ומה היא התקנה למצב זה, המשיך רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו, ליתי איניש דלא מיתבא דעתה מיניה - יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו, ולחליף קמיה - ויעבור לפניך, ועל ידי כך תתעצב, ויחזרו עצמותיך למצבם הראשון, דכתיב במשלי (יז כב) 'זרוח נבאה תיבש גרב'. עבר הכי - עשה כן אספסיינוס, עיל - והצליח להכניס את רגלו השנייה לנעל.

אמר ליה אספסיינוס, ומאחר דחכמיתו בלי האי - כיון שאתם חכמים כל כך, כפי שאני רואה עתה שידעת מה לייעץ לי, עד האיךנא אמאי לא אתיתו לנבאי - מדוע לא באת אלי עד עתה. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, ולא אמרי לה - וכי לא השבתי לך תשובה, שהבריונים לא הניחו לנו לצאת. אמר ליה, אנא נמי אמרי לה הרי גם אני השבתי לך תשובה על כך, שכשם שיש לשבור את החבית של הדבש כדי להרוג את הנחש, כך יש להחריב את ירושלים מפני הבריונים שבה.

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מיזל אזילנא - אי הולך לדרכי, לרומי, לקבל את המלכות, ואיניש אחרינא משרדנא - ואשלח אדם אחר להשלים את המלחמה, אלא בעי מינאי מידי דאתן לה - בקש ממני דבר שאתן לך. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, תן לי את העיר יבנה, שלא תחריב אותה, וחכמיה, שלא תהרגם, לפי שבאותה שעה היתה הסנהדרין וחכמי ישראל בעיר יבנה. ושויילתא דרבן גמליאל - הנח לשושלת משפחת רבן גמליאל נשיא ישראל, שלא תהרגם, כדי שלא תכלה שולטנותם של בית דוד [כי גם לאחר שתמה המלכות מבית דוד, היו הנשיאים ממשפחה זו].

וְאֶסְוֹתָא דְמַסְיִין לִיה לְרַבִּי צְדוֹק - ותן לי רופאים שירפאו את רבי צדוק, לפי שהיה מתענה ארבעים שנה שלא ייחרב הבית, והתקטנו מעיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קָרִי עָלֶיהָ - קרא עליו רב יוסף, וְאִיתִימָא - ויש אומרים שקרא עליו כן רבי עקיבא, את הפסוק מְשִׁיב חַמְּסִים אַחֲזֵר וְדַעְתֶּם יִסְבְּלוּ, והטעם לכך, שבמקום לבקש את הדברים הללו, אִיבְעִי לְמִימַר לִיה לְשִׁבְקִינְהוּ הָרָא זִימְנָא - היה לו לומר לאספסיינוס שיניח להם בפעם זו, ויסיר את המצור מעל ירושלים. מבארת הגמרא את סברתו של רבי יוחנן, שלא ביקש כן, וְהוּא [-רבי יוחנן] סָבַר, דְלִמָּא כְּלִי הָאֵי לָא עָבִיד - שמא לדבר גדול כל כך לא יסכים אספסיינוס, וְהַצְלָחָה פּוֹרְתָא נְמִי לָא הָוִי - ואפילו הצלה קטנה לא תהא, ולכן העדיף לבקש דברים אלו, שקיבלם אספסיינוס, ולא ביקש שיסיר את המצור מעל ירושלים. מבררת הגמרא, אֶסְוֹתָא דְמַסְיִין לִיה לְרַבִּי צְדוֹק מָאִי הָוִי - כיצד ריפאו אותם רופאים את רבי צדוק. ומבארת, יוֹמָא קָמָא אֶשְׁקִינְהָ מִיָּא דְקָאֲרִי - ביום הראשון השקו אותו מים ששרו בהם סובין. לְמַחְרָא, השקו אותו מִיָּא דְסִיפּוּקָא - מים ששרו בהם סובים גסים המעורבים בקמח. לְמַחְרָא, מִיָּא דְקִימְחָא - מים ששרו בהם קמח. עַד דְרִוּוּחַ מִיעֵינָה פּוֹרְתָא פּוֹרְתָא - עד שהתרווחו מעיו מעט מעט, והבריא.

שליחת טיטוס הרשע למלחמה על ירושלים

אָזַל - הלך אספסיינוס, שְׂדֵרִינָה לְטִיטוּס - שלח את טיטוס בנו להמשיך את המצור על ירושלים, ועליו נאמר הפסוק בספר דברים (לב לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵינוּ צִוֵּר חֲסִיו בּוֹ, זֶה טִיטוּס הַרְשָׁע, שְׂחִירָה וְגֵרָה כְּלַפֵּי מַעְלָה. מַח עֵשָׂה, תַּפֵּשׁ זֹנֶה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס לְבֵית קְדָשֵׁי הַקְּדוּשִׁים, וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבִירָה. וְנָטַל סוּף, וְגֵרָר - דקר את הפרכת, וְנִעְשָׂה נֶס, וְהָיָה דָם מְבַצֵּבִין וְיוֹצֵא, וּבִסְבּוּר הִיָּה טִיטוּס שְׂחִירָה אֵת עֲצָמוֹ [-כינוי כבוד כלפי שמים], שְׂנַאמַר בְּסִפְר תְּהִילִים (עד ד) שְׂאָגוּ צוֹרְרֵיהּ בְּקִרְבָּא מוֹעֲדֵיהּ שְׂמֹנו אֹתוֹתָם אֹתוֹת, ולשון 'מועדיך' האמורה בפסוק זהו כינוי לבית המקדש, שהוא מקום שהקדוש ברוך הוא מתוועד בו, וחשבו שאותו 'אות', סימן, של דם שיצא מהפרוכת, הוא סימן לכך שכביכול ניצחו את הקדוש ברוך הוא [והטעם שנעשה נס זה שבצבץ דם מהפרוכת, להראות שקשה היה לפני ה' חורבן בית המקדש]. אָבָא חֲנַן אֹמְרִי, על זמן זה נאמר הפסוק בתהילים (פט ט) מִי כְמוֹדָה חֲסִין יְהוָה, מִי כְמוֹדָה חֲסִין וְקָשָׁה, שְׂאֵתָה שׁוֹמַע נְאוּצוֹ וְגֵדוּפוֹ שֶׁל אֹתוֹ רֶשַׁע, ויש בידך להענישו, וְאֵתָה שׁוֹתֵק וּמִנִּיחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּרֻצוֹנוֹ. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תִּנָּא - בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שעל זמן זה נאמר הפסוק (שמות טו יא) מִי כְמוֹדָה בְּאֵלִים ה', ויש לדרוש זאת כאילו נאמר מִי כְמוֹדָה בְּאֵלִים, שכביכול שותק ה' ומניח לרשעים לעשות כרצונם. מַח עֵשָׂה טִיטוּס לֵאחַר שִׁנְכַס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, נָטַל אֵת הַפְּרֻכָּת, וְעֵשָׂא בְּמִין גְּרָגוּתָנִי - כמו שק גדול, וְהִבִּיא אֵת כָּל הַפְּלִים שְׂבִמְקֵדֶשׁ, וְחִנְיָהוּ בְּהוֹ, וְחִוְשִׁיבִין בְּסִפְיָנָה לִילָה לְהַשְׁתַּבַּח בְּעִירוֹ, שְׂנַאמַר בְּקִהֲלַת (ח י) וְיִבְכְּן רְאִיתִי רֶשָׁעִים קְבוּרִים וּבָאוּ וּמְמַקְרִים קְדוֹשׁ יִחְלְבוּ וְיִשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר בֵּן עֵשׂוֹ, אֵל תִּיקְרִי - יש לדרוש את הפסוק כאילו לא נאמר 'קבורים' אֵלָא 'קְבוּצִים', וזהו רמז לכך שטיטוס קיבץ את כל כלי המקדש, וכן אֵל תִּיקְרִי וְיִשְׁתַּבְּחוּ אֵלָא וְיִשְׁתַּבְּחוּ, והיינו שהלך להשתבח בעירו. אִיבָא

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

דאמרי - ויש אומרים בדרשת פסוק זה, שיש לקרוא 'קבורים' ממש, כפשטות לשון הפסוק, והרמז בזה, דאפילו מילי דמטמון - שאפילו דברים המוטמנים ומוסתרים מהכל, והיינו ממונם של ישראל שהוסתר מפניהם, אינן לייא להון - התגלו להם באותה שעה.

עונשו של טיטוס בעולם הזה

כשהיה טיטוס בספינה בדרכו לרומי, עמד עליו נחשול - רוח סערה שפנים לטובעו, אמר טיטוס, במדומה אני שאלהיכם של אלו אין גבורתו אלא במים, בא פריעה טבעו במים - במי ים סוף, בא סיכרא טבעו במים - בנחל קישון, אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא, ועלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה. וצתה בת קול מהשמים ואמרה לו, רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי, ויתוש שמה, ומבאר הגמרא אמאי קרי לה - מדוע קרויה היא 'בריה קלה', כיון דמעלנא אית לה - יש לה פה לאכול, ומקנא לית לה - אך אינה מפרישה פסולת מגופה, עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה. עלה טיטוס ליבשה, בא ויתוש ונכנס בחטמו, ומשם נכנס למוחו, ונקר במוחו שבע שנים. יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא - יום אחד עבר טיטוס ליד פתח של נפח, שמע קל ארזפתא - שמע היתוש את קול דפיקת הפטיש, אישתיק - והשתק מניקורו. אמר טיטוס, איבא תקנתא - אם כן יש לי תקנה ורפואה, וכך עשה, כל יומא מיתו נפחא ומחו קמיה - כל יום הביאו נפח לפני טיטוס, והיה דופק בפטישו לפניו כדי להשתיק את היתוש שבמוחו, לנפח נקרי, וחיב ליה ארבע זוזי - היה נותן ארבעה זוזים בשכרו, אבל לנפח ישראל לא היה נותן כלום, אלא אמר ליה, מיפתיה דקא חזית בסנאד - די לך בכך שאתה רואה את היסורים שיש לשונאך, ועל עצמו אמר כן. עד תלתין יומין עבד הכי - במשך שלשים יום הועיל לו הדבר להשתיק את היתוש, אך מכאן ואילך - לאחר שלשים יום, פיון דרש דש - מאחר וכבר הורגל היתוש לשמוע את קול הדפיקות, הורגל, ולא הפסיק לנקר במוחו של טיטוס.

תניא - שנינו בברייתא, אמר רבי פנחס בן ערובא, אני חיותי בין גדולי רומי, וכשמת טיטוס פצעו את מוחו, ומצאו בו את אותו יתוש שהיה גודלו כצפור דרור, משקל שני סלעים. במתניתא תנא - בברייתא אחרת שנינו, היה גודלו של היתוש כגודל בן שנה, משקל שני ליטרין. אמר אבוי, נקטין - כך מקובל בידינו, פיו של היתוש היה חזק כשל נחשת, וצפרניו היו חזקות כשל ברזל. פי הוה קא מניית - בשעה שעמד טיטוס למות, אמר להו - אמר לעבדיו, ליקליוה לחווא גברא - שישרפו את גופו לאחר מותו, ולבררי לקימיה אשב ימי - ויפזרו את אפרו על פני שבעה ימים, דלא לשפחיה אלהא דיהודאי ולקמיה בדינא - כדי שאלוקי היהודים לא ימצאו ולא יעמידנו לדין.

עונשו של טיטוס לעולם הבא

מביאה הגמרא מעשה בענין עונשו של טיטוס בעולם הבא: אונקלוס בר קלוניקום, בר אחתיה - בן אחותו דטיטוס הוה, בעי לאיניורי - רצה אונקלוס להתגיר, והיה זה לאחר מיתתו של טיטוס, אזל

אֶסְקִיָּה לְטִיטוּס בְּנִגְדָא - הלך והעלה את טיטוס באוב, אָמַר לִיה - שאל אונקלוס את טיטוס, מֵאֵן חָשִׁיב בְּהֵוּא עֲלֵמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת. אָמַר לִיה טיטוס, יִשְׂרָאֵל. המשיך אונקלוס ושאלו, מַהוּ לְאִידִבּוּקִי בְּהוּ - האם כדאי לי להידבק באומה זו, כלומר, להתגייר. אָמַר לִיה - השיב לו טיטוס, מוֹלִייהוּ נְפִישִׁין וְלֹא מְצִית לְקִיּוּמִינְהוּ - יש להם מצוות רבות, ולא תצליח לקיימם, לכן, זיל אִיגְרִי בְּהוּ בְּהֵוּא עֲלֵמָא - לך ותילחם בהם בעולם הזה, וְהוֹיִת רִישָׁא - ועל ידי זה תהיה חשוב, דְּבָתִּיב במגילת איכה (א ה) 'הִיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁוֹ וְגוֹ', ודרשו חכמים מלשון זו, שֶׁכַּל הַמֵּיּוֹצֵר לְיִשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה רֹאשׁוֹ. אָמַר לִיה - המשיך אונקלוס ושאלו, דִּינִיָּה דְּהֵוּא גְּבָרָא בְּמֵאִי - כיצד מענישים אותך בעולם הבא. אָמַר לִיה - השיב לו טיטוס, בְּמֵאִי דְּפָסִיק אֲנִפְשִׁיָּה - דנים אותו באותו דין שפסק על עצמו קודם מותו, כֹּל יוֹמָא מְבַנְשִׁי לִיה לְקִיּוּמִיָּה - בכל יום אוספים את אפרו, ומחיים אותו, וְדִינִי לִיה - ודנים אותו על מעשיו, וְקָלוּ לִיה - ושורפים אותו, וּמְבַדְרֵי אֲשֶׁב יָמִי - ומפזרים את אפרו על פני שבעה ימים.

ממשיכה הגמרא במעשה זה של אונקלוס: אָזַל אֶסְקִיָּה לְבַלְעָם בְּנִגְדָא - הלך אונקלוס והעלה באוב את בלעם הרשע, אָמַר לִיה אונקלוס, מֵאֵן חָשִׁיב בְּהֵוּא עֲלֵמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת. אָמַר לִיה, יִשְׂרָאֵל. שאלו אונקלוס, מַהוּ לְאִידִבּוּקִי בְּהוּ - האם כדאי לי להידבק בהם ולהתגייר. אָמַר לִיה בלעם, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כֹּל הַיָּמִים. אָמַר לִיה אונקלוס לבלעם, דִּינִיָּה דְּהֵוּא גְּבָרָא בְּמֵאִי - באיזה עונש מענישים אותו בעולם הבא. אָמַר לִיה בלעם, בְּשִׁכְבַת זְרַע רוֹתְחַת, מידה כנגד מידה, כיון שהוא יעץ לבלק להכשיל את עם ישראל בבנות מואב.

אָזַל אֶסְקִיָּה בְּנִגְדָא לְפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל - הלך אונקלוס והעלה באוב את ישו הנוצרי, שהיה ישראל מומר, אָמַר לִיה אונקלוס, מֵאֵן חָשִׁיב בְּהֵוּא עֲלֵמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת, אָמַר לִיה, יִשְׂרָאֵל. שאלו אונקלוס, מַהוּ לְאִידִבּוּקִי בְּהוּ - האם כדאי להידבק בהם ולהתגייר, אָמַר לִיה, טוֹבָתָם דְּרוּשׁ, רַעְתָּם לֹא תִדְרֹשׁ, כֹּל הַנּוֹנֵעַ בְּהוּ, כְּאִילוּ נִנְיַע בְּכַבַּת עֵינֵי כְּבִיכּוּל שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לִיה אונקלוס, דִּינִיָּה דְּהֵוּא גְּבָרָא בְּמֵאִי - באיזה עונש מענישים אותו בעולם הבא. אָמַר לִיה, בְּצוּאָה רוֹתְחַת. והטעם לכך, דְּאָמַר מַר, כֹּל הַמְלַעִיג עַל דְּבָרֵי הַכְּמוּמִים, נִידוּן בְּצוּאָה רוֹתְחַת.

אומרת הגמרא, תָּא חֲזִי - בא וראה מה ההפרש שיש בין פוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל לְנִבְיָאֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שאפילו הפושעים שבישראל טובים הם מהמשובחים שבין הגויים, שהרי בלעם, שהיה נביא, אמר לאונקלוס לא לדרוש את שלומם וטובתם של ישראל, ואילו ישו הנוצרי, שהיה ישראל מומר, אמר לאונקלוס לדרוש את טובתם של ישראל.

הגמרא חוזרת עתה לעניני חורבן ירושלים וגלות ישראל: תַּנְיָא - שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בֵּא ורְאֵה כַּמָּה גְּדוֹל כְּחֵה שֶׁל בּוֹשָׁה, שְׁהָרִי כִּינֵעַ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת בַּר קַמְצָא, וְהַחֲרִיב אֵת בֵּיתוֹ, יִשְׂרָאֵל אֵת חֵיכְלוֹ, מחמת הבושה שביישוהו באותה סעודה.

מעשה בתרנגול ובתרנגולת, שמחמת כן נחרבה מדינת 'הר המלך' בארץ ישראל

נאמר לעיל, אֶתְרִנְגוּלָא וְאֶתְרִנְגוּלְתָא חָרִיב טוּר מְלָכָא - מחמת מעשה בתרנגול ותרנגולת נחרבה המדינה 'טור מלכא' [-הר המלך] שבארץ ישראל, ומבארת הגמרא את פרטי המעשה, דְּהוּוּ נְהִינֵי - שכך היה מנהגם של בני אותו מקום, כִּי הוּוּ מִפְּקֵי חֲתָנָא וְכֻלְתָּא - כשהיו מוציאים חתן וכלה מביתם אל בית החתונה, מִפְּקֵי קַמְיֵיהוּ תְרִנְגוּלָא וְתְרִנְגוּלְתָא - היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, כְּלוּמַר, פְּרוּ ורְבוּ בְּתְרִנְגוּלִים. יוֹמָא חַד - יום אחד, בשעה שהוציאו חתן וכלה, והוציאו לפניהם תרנגול ותרנגולת, הָדָה קָא חֲלִיף גּוֹנְדָא דְרוּמָאי - היו עוברים שם פלוגה של חיילים רומאיים, שְׁקִלְיָהוּ מִינְיֵיהוּ - נטלו החיילים את התרנגול והתרנגולת מהיהודים. נְפִלוּ עֲלֵיהוּ - התנפלו עליהם בני המדינה היהודיים, מְחִזְנְהוּ - והכום. אֲתָנּוּ אָמְרוּ לֵיהּ - באו ואמרו לו לְקִיסָר, מְרִדוּ בְּהּ יְהוּדָאי - מרדו בך היהודים, שהרי הכו את חייליך. אֲתָא עֲלֵיהוּ - בא הקיסר אל טור מלכא, להלחם בהם. הָדָה בְּהוּ חַוָּא - היה בין היהודים שבמקום אחד ששמו בְּר דְרוּמָא, שהיה כוחו גדול ביותר, דְּהָדָה קְפִיץ מִיָּלָא - שהיה קופץ למרחק מיל, וְקָטִיל בְּהוּ - והורג בחיילים הרומאיים. שְׁקִלְיָה קִיסָר לְתַאגְיָה וְאֶתְבִּיחַ אַאֲרַעָא - נטל הקיסר של רומי את כתרו והניחו על הארץ, דרך הכנעה לפני ה', אָמַר, רִיבּוּנִיהַ דְעֻלְמָא בּוּלִיחַ - רבון כל העולם, אֵי נִיחָא לָךְ - אם טוב הדבר בעיניך, לֹא תִמְסְרִיחַ לְחַוָּא גְבָרָא לְדִידִיהַ וְלְמַלְכוּתִיהַ בִּידִיהַ דְחַד גְבָרָא - לא תמסור אותי ואת מלכותי בידיו של אדם אחד, שהוא בר דרומא. אֲכִשְׁלִיחַ פּוֹמְיָה לְבַר דְרוּמָא - הכשילו פיו של בר דרומא, וְאָמַר לפני הקדוש ברוך הוא 'חֵלָא אֲתָה אֱלֹהִים וְנַחְתְּנֵנּוּ, וְלֹא תִצַּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ, כלומר, אין אנו צריכים לעזרתך. מקשה הגמרא, הרי זהו פסוק בתהילים (ס יב), ואם כן דָּוִד נִמְי אָמַר חֲכִי - גם דוד המלך אמר לשון זו, ומה החילוק ביניהם. מתרצת הגמרא, דָּוִד המלך, אֲתַמּוּחֵי קָא מְתַמְחָה - אמר כן לה' בלשון תמיהה, וכי לא תצא לעזור לנו במלחמה, ואילו בר דרומא אמר כן בלשון רגילה, כאילו אינו צריך את עזרת ה'. ולכן נענש בר דרומא על דבריו, עַל - נכנס לְבֵית הַכֶּסֶף, אֲתָא דְרִקוּנָא שְׁמַטִּיחַ לְכַרְכְּשִׁיחַ - בא נחש והכישו, וְנָח נִפְשִׁיחַ - ונפטר מן העולם. אָמַר הקיסר, חוּאִיל וְאֶתְרַחִישׁ לִי נִיפְסָא - כיון שאירע לי נס זה, שמת בר דרומא, הָא זִמְנָא אִישְׁבְּקִינְהוּ - בפעם זאת אעזוב אותם ולא אלחם בהם. שְׁבְקִינְהוּ וְאָזַל - עזבם הקיסר והלך לדרכו. אִישְׁבְּקִינְהוּ - ישבו היהודים לשמוח על כך וְאָכְלוּ וְשָׂתוּ, וְאֶדְלִיקוּ שְׁרָגֵי - והדליקו נרות רבים כל כך, עַד דְּאִיתְחַזִּי בִילוּנִיָא דְגוּשְׁפִּנְקָא בְּרַחוּק מִיָּלָא - עד שבמרחק מיל מהמדינה היה ניתן לראות את הצורה שבטבעת, לאור אותם נרות, ובמקום להודות לה' שהצילם, בטחו על גבורתם, וכאילו לא יכל הקיסר להלחם בהם מחמת גבורתם. אָמַר הקיסר, מִיחָדָא קָא חָדוּ בִי יְהוּדָאי - שמחים מחמתי היהודים, שאומרים שלא יכולתי לנצחם, חָדוּ אֲתָא עֲלֵיהוּ - חזר ובא להלחם בהם שוב.

אָמַר רַב אֲסִי, תְּלַת מַאָה אֲלָפֵי שְׁלִפֵי סִיפָא - שלש מאות אלף חיילים שולפי חרב עֲיִילוּ - באו לְטוּר מְלָכָא, וְקָטְלוּ בָּהּ תְּלַתָּא יוֹמֵי וְתִלְוֹתָא לִילוּתָא - והרגו בהם במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וכיון שהיתה המדינה גדולה כל כך, באותה שעה שהיו האויבים הורגים בצד אחד של המדינה, וְבִתְהָ

גִּיטָא הַלּוּלִי וְחֲנָנִי - בצד השני עדיין היו חוגגים ושמחים, וְלֹא הָוּוּ יָדְעֵי הַנִּי בְּהַנִּי - ולא ידעו ולא הכירו שבצד האחר של המדינה הורגים בהם האויבים.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בַּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֶת כָּל נְאֻת יַעֲקֹב, בִּי אֲתָא - כאשר בא רבין מארץ ישראל לבלב, אָמַר בשם רבי יוחנן, אֵלּוּ שְׁשִׁים רַבּוּא - שש מאות אלף עִירוֹת שָׁהִיו לוֹ לִינְאֵי הַמְּלָךְ בְּהַר הַמְּלָךְ, דָּאֻמַּר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב אֲסִי, שְׁשִׁים רַבּוּא עִירוֹת הָיוּ לוֹ לִינְאֵי הַמְּלָךְ בְּהַר הַמְּלָךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת מֵאוֹתוֹן עִירוֹת הָיוּ בֵּהּ כְּיֻצְאֵי מִצְרַיִם - שש מאות אלף איש, חוּץ מִשְׁלֹשׁ עִירוֹת, שָׁהִיו בְּהֵן כְּפֻלִים כְּיֻצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, כְּפַר בֵּישׁ, כְּפַר שִׁיחֲלִיִּים, כְּפַר דְּכַרְיָא. והטעם שהם מכונים בשמות אלו, 'כְּפַר בֵּישׁ', והיינו 'כפר רע', נקרא כך כיון דְּלֹא יְהִיבֵי בֵּיתָא לְאוֹשְׁפִיזָא - לא היו מכניסים אורחים לבתיהם. 'כְּפַר שִׁיחֲלִיִּים', שְׁהִיְתָה פְּרִנְסָתָן מִן שִׁיחֲלִיִּים, והיינו מין מאכל ששמו כן. 'כְּפַר דְּכַרְיָא' - 'כפר הזכרים', והטעם שנקרא כך, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שָׁהִיו נְשׁוּתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זָכָרִים תְּחִלָּה, וְיוֹלְדוֹת נְקֵבָה בְּאַחֲרֵיהֶן, וּפְּוֹסְקוֹת מִלְּדוֹת.

אָמַר עֲזֵרָא, לְדִידֵי חָזִי לִי הָהוּא אֲתָרָא - אני ראיתי את אותו מקום ששמו טור מלכא, וְאֲפִלּוּ שִׁיְתִין רִיבּוּזָא קָנִי לֹא מַחְזִיק - וכיום אין בו מקום אפילו לששים ריבוא קנים, וכל שכן שאין בו מקום לששים ריבוא עיירות, וכמו הטעם שיבואר להלן.

אָמַר לִיָּה הָהוּא צְדוּקִי לְרַבִּי חֲנִינְיָא - אמר צדוקי אחד לרבי חנינא, שְׁקוּרֵי מְשַׁקְרִיתוֹ - משקרים אתם בכך שאתם אומרים שהיו כל כך הרבה עיירות ובני אדם בטור מלכא, שהרי אין המקום גדול כל כך. אָמַר לִיָּה - השיב לו רבי חנינא, 'אַרְיִן צְבִי' פְּתִיב בֵּהּ - נאמר לגבי ארץ ישראל (דניאל יא מא), מַה צְבִי זֶה, לאחר ששוחטים אותו ופושטים את עורו אֵינן עוֹרֵי מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, כיון שהוא מתכווץ, אַף אַרְיִן יִשְׂרָאֵל, בְּזִמְנָא שִׁישְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, רְוּחָא - מרווחת היא, ויש בה מקום לכל יושביה, וּבְזִמְנָא שְׁאִין יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, גְּמָדָא - הרי היא מתגמדת ומתקטנת.

חומרת העוון של מי שאינו מתאבל על חורבן ירושלים

רַב מְנַיִמִּי בַר חֲלָקִיָּה, וְרַב חֲלָקִיָּה בַר טוֹבִיָּה, וְרַב הוֹנָא בַר חֲזִיָּא, הָווּ יְתִבֵי גַבֵּי חֲדָדִי - היו שלשתם יושבים יחד, אָמְרֵי - אמרו, אִי אֵיבָא דְשָׁמַיָּע לִיָּה מִיִּלְתָּא - אם יש מי ששמע איזה ענין של צידקות והנהגה טובה מְכַפֵּר סְכֻנְיָא שְׁל מִצְרַיִם, לִיָּמָא - יאמר מה ששמע. פְּתַח חַד מִיַּנְיָהוּ - פתח אחד מהם וְאָמַר, מַעֲשֵׂה בְּאֵרוֹס וְאֵרוֹסָתוֹ שְׁבֵאוֹ מֵאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁהִתְאַרְסוּ אֶךְ עַדִּיין לֹא נִישָׂאוּ, שְׁנִשְׁבּוּ יַחַד לְבִין הָעוֹבְדֵי בּוֹכְבִיבִים, וְהִשְׂיָאוּם הַגּוֹיִים זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ הָאֵרוֹסָה לָאֵרוֹס, בְּבִקְשָׁה מִמֶּנָּה אֵל תִּגַּע בֵּי, כיון שְׁאִין לִי בְּתוֹבָה מִמֶּנָּה, ואמרו חכמים שאסור לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה, וְלֹא נִגַּע בֵּהּ עַד יוֹם מוֹתוֹ, וּבְשִׁמְתָא אוֹתוֹ אֵרוֹס אָמְרָה לָהּ אֵרוֹסָתוֹ, סְפָרוּ לָזֶה, שְׁפִטְפִט בְּיַצְרוֹ יוֹתֵר מִיּוֹסֵף הַצַּדִּיק, דְּאֵילּוּ בְּיּוֹסֵף לֹא הָוּה אֵלּוּא חֲדָא שְׁעֵתָא - שהרי אצל יוסף היה הנסיון של אשת אדונו רק שעה אחת, וְהָאִי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא - ואדם זה היה עימי בכל יום ויום, ועמד בנסיון. וְאֵילּוּ יוֹסֵף, לָאוּ בְּחֲדָא מְטָה - לא היה עם אשת אדונו במיטה אחת, וְהָאִי - וארוס זה היה עימי בְּחֲדָא

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

מִטָּה, ואף על פי כן לא חטא. וְאֵילֹו יוֹסֵף, לְאוֹ אֲשֶׁתּוֹ - לא היתה זו אשתו, וְהָא - וארוס זה היה עם אֲשֶׁתּוֹ, שהרי התקדשה לו, ולא היתה אסורה עליו אלא מדרבנן [אמנם אין הכוונה שבאמת היה גדול מיוסף הצדיק, שהרי אצל יוסף אשת אדונו פיתתה אותו לחטוא, ואילו כאן אמרה לו ארוסתו שלא יגע בה, אלא אמרה כן דרך הספד (בן יהוידע)].

פְּתַח אֵידֶךָ - פתח אמורא אחר וְאָמַר, מַעֲשֵׂה שֶׁאִירַע בְּאוֹתָהּ הָעִיר, וְעַמְדוֹ אֲרֻבָּעִים מוֹדֵיּוֹת - ארבעים מידות של תבואה בְּדִינָהּ, ולאחר זמן נֶחְסַר הַשְּׁעָר מוֹדֵיָא אַחַת, שמכרו רק שלשים ותשע מידות בדינה, והבינו שדבר זה בא להם כעונש על חטא שנעשה בעיר, וּבְדָקוֹ וּמִצָּאוֹ אָב וּבָנוּ שְׂבָאוֹ עַל נַעֲרָה מְאֻרְסָה [-מקודשת ואינה נשואה] בְּיָוֵם הַכַּפֻּרִיִּם, וְהִבְיָאוּם לְבֵית דִּין, וְסָקְלוּם, וְחָזַר הַשְּׁעָר לְמִקְוָמוֹ, הרי שלא היה באותה העיר אלא חטא זה בלבד, ומיד לאחר שתיקנוהו חזר השער למקומו.

פְּתַח אֵידֶךָ וְאָמַר, מַעֲשֵׂה בְּאֲדָם אֶחָד מֵאוֹתָהּ הָעִיר שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאֲשֶׁתּוֹ לְגִרְשָׁהּ, וְהִוָּתָה כְּתוֹבָתָהּ מְרוּבָּה, ורצה לגרשה בלי נתינת כתובה, מָה עָשָׂה, הֲלָהּ וְזָמַן אֶת שׁוֹשְׁבֵינֵינוּ, וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקוּן, שִׁיבְרָן בשתיית יין, וְהִשְׁכִּיבְן עַל מִטָּה אַחַת עִם אֲשֶׁתּוֹ, וְהִבְיָאוּ לָבֶן [-חלבון של] בִּיצָה וְהִטִּיל בֵּינֵיהֶן - בין שושבינו לאשתו, וְהִעֲמִיד לָהֶן עֲדִיִּם עַל כֵּךְ, וּבָא לְבֵית דִּין בְּטַעֲנָה שֶׁאֲשֶׁתּוֹ זִינְתָה עִם שׁוֹשְׁבֵינֵינוּ, ונאסרה עליו, ואם היו מקבלים את דבריו היה מגרשה ללא כתובה. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד מִתְלַמְּדֵי שְׂמַאי הַזְּקֵן, וּבָבָא בֶן בּוּטָא שָׂמוּ, אָמַר לָהֶן, כִּדְּ מִקּוּבְלָנִי מִשְׂמַאי הַזְּקֵן, לֹאֲכֹן בִּיצָה סוּלְדָ - מתייבש ומגליד מִן הָאוֹר - מחום האש, וְאֵילוֹ שְׂכָבַת זָרַע דוֹחָה - נספגת בבגד מִן הָאוֹר, ואינה מגלידה. בְּדָקוֹ את הבגדים שהיו שם, וּמִצָּאוֹ בְּדָבָרָיו, שהיה זה לובן ביצה, ומחמת כן התייבש והגליד מחום האש, והבינו שלא נעשתה שם כל עבירה, אלא שאותו אדם העליל עלילות על אשתו ושושבינו, וְהִבְיָאוּהוּ לְבֵית דִּין, וְהִלְקוּהוּ, וְהִגְבִּיהוּ כְּתוֹבָתָהּ מִמֶּנּוּ.

אָמַר לִיה אֲבִי לְרַב יוֹסֵף, וּמֵאַחַר דִּהוּוּ צְדִיקִים בְּלֵי הָאֵי - כיון שיושבי אותה העיר היו צדיקים כל כך [כמו שמוכח במעשה הראשון של ארוס וארוסה, וכן במעשה השני מוכח שהיה ביניהם רק חטא אחד, ותיקנוהו. ובמעשה השלישי מוכח שהיו השושבינים זהירים באשתו, על אף שבדרך כלל יש קירוב הדעת ביניהם, ולולא שהשתכרו לא היה יכול להשכיבם על מיטה אחת (בן יהוידע). ואף על פי שבבא בן בוטא, המוזכר במעשה השלישי, חי שנים רבות לפני החורבן, סברה הגמרא שכיון שבאותה העת היו צדיקים כל כך, מן הסתם גם בזמן החורבן היו צדיקים (מהרש"א)], מֵאֵי טַעֲמָא אֵיעֲנוּשׁ - מדוע נענשו ונחרבה עירם. אָמַר לִיה רַב יוֹסֵף, עוֹנָשׁ הִיא מִשּׁוֹם דְּלֹא אֵיֶאֱבֹול - שלא התאבלו עַל יְרוּשָׁלַיִם, דְּכִתְיִב בִּישְׁעִיהוּ (סו ז') 'שָׁמַחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם, וְגִילוּ בָהּ כָּל אֲהֻבֵיהָ, שִׂישׂוּ אֶתְהָ מִשׁוֹשׁ כָּל הַמְתְּאֲבָלִים עָלֶיהָ'. [והטעם שלא התאבלו על ירושלים, כיון שאנשי ירושלים היו מעולים משאר הערים בחוכמתם, ובכך שהכל היו צריכים לעלות לרגל לירושלים, היו בני שאר העיירות שונאים אותם, ולא הצטערו כשנחרבה ירושלים (מהרש"א)].

מעשה בדופן המרכבה, שמחמת כן נחרבה ביתר

מביאה הגמרא את ביאור המאמר הראשון שבתחילת הסוגיא, אשקא דריספא חריב ביתר - מחמת דופן של מרכבה נחרבה העיר ביתר, וכך היה המעשה, דהוּוּ נְהִינִי - שכך היה מנהגם, פי הוּהּ מְתִילִיד וְנוּקָא - כשהיה נולד תינוק, שְתִלִי אַרְזָא - היו שותלים עץ ארז, וְנוּקָתָא - כשהיתה נולדת תינוקת, שְתִלִי תוֹרְנִיתָא - היו שותלים עץ שיטה, וְכִי הוּוּ מְיַנְסְבִי - וכשהיו נישאים, מְיַצִי לְהוּ - היו קוצצים את שני העצים הללו, וְעָבְדוּ גְנָנָא - והיו עושים מהם את החופה. יוּמָא חַד הוּהּ קָא חֲלָפָא פְרִתִיהָ דְקִיפְר - יום אחד עברה במקומם בת הקיסר, אֲתַבְר שְקָא דְרִיִסְפָּק - ובעוברה שם נשברה דופן מרכבתה, קָצוּ אַרְזָא וְעִיִילוּ לָהּ - קצצו עבדיה עץ ארז והביאו אליה, להשתמש בו לתיקון המרכבה, אֲתוּ נְפֹל עֲלֵיהוּ - התנפלו עליהם יהודי ביתר, מְחֻנְהוּ - והכו אותם. אֲתוּ אָמְרוּ לִיהָ לְקִיפְר - באו ואמרו לקיסר, מְרֻדוּ בְךָ יְהוּדָאִי - מרדו בך היהודים. ומחמת כן אֲתָא עֲלֵיהוּ - בא עליהם למלחמה.

מביאה הגמרא דרשת פסוק בענין זה של כיבוש ביתר: נאמר באיכה (ב ג) אָרְעָה בְּחָרִי אֲפִי בַל קָרַן וְיִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי זִירָא, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֱלֹהֵי שְׁמוֹנִים [אֶלְתָּא] קָרְנֵי מְלַחְמָה - ראשי גייסות התוקעים בקרן לאסוף את כל חייליהם שְׁנַכְנְסוּ לְבִרְךָ בֵּיתָר בְּשַׁעֲהָ שְׁלִכְדוּתָהּ, וְחָרְגוּ בָּהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שְׁחַלְדָּה דְמֶן כּוֹרֵם שׁוּטָף וְנִפְל לָיָם הַגְּדוּל. שְׁמָא תֵּאמְר שֶׁאִירַע כֵּן מִחֲמַת שְׁקָרֻבָּה הָיְתָה בֵּיתָר אֵל הַיָּם, רְחֻקָּה הָיְתָה מִיָּלָה, וְאִף עַל פִּי כֵּן מִחֲמַת רִיבּוּי הַהֲרוּגִים זֶרֶם הַדָּם אֵל הַיָּם הַגְּדוּל. תֵּנִיָא - שִׁנְיָנוּ בְּבִרְיִיתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגְּדוּל אָמַר, שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בְּמָקוֹם שֶׁשְׁמוֹ בְּקַעַת יְרֵב, אֶחָד מוֹשֵׁף אֵילָף וְאֶחָד מוֹשֵׁף אֵילָף - אחד זורם לצד זה ואחד זורם לצד שני, וְשִׁיעְרוּ חֲכָמִים שִׁישׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים מִיָּם, וְשִׁלִּישׁ אֶחָד שֶׁל דָּם, מֵאוֹתָם הַרוּגֵי בֵּיתָר. בְּמִתְנִיתָא תֵּנִיָא - בְּבִרְיִיתָא שִׁנְיָנוּ עַל מַעֲשֵׂה זֶה, שְׁבַע שָׁנִים בְּצָרָה עוֹבְדֵי בּוֹכָבִים אֶת פְּרַמְיָהּ מִדְּמֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלֹא זָבֵל, כִּיּוֹן שֶׁהָדָם הִשְׁבִּיחַ אֶת הַקְּרַקַּע וְאֶת הַגִּפְנִים שֶׁצִּמְחוּ בָּהּ, וְלֹא הָיוּ צָרִיכִים לְזָבֵל אֶת הַקְּרַקַּע.

הרג עצום שנעשה בעת חורבן בית המקדש הראשון, כדי להשקיט את דמו של זכריה

הגמרא מביאה מעשה דומה שאירע בעת חורבן בית המקדש הראשון: אָמַר רַבִּי חִיָּיא פְּרַ אֲבִין, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה, סָח [-סיפר] לִי זְמַן אֶחָד מֵאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בְּבִקְעָה זֹאת לְבַדָּה הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מֵאֲתֵיב וְאֶחָת עֲשָׂרָה רַבּוּא בְנֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג תְּשָׁעִים וְאַרְבַּע רַבּוּא עַל אֲבָן אֶחָת, עַד שְׁחַלְדָּה דְמֶן שֶׁל כָּל הַהֲרוּגִים וְנִגַּע בְּדָמּוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, לְמָנָם מַחַ שְׁנַאֲמַר (הושע ד ב) וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ. זְכַרְיָה הָיָה נְבִיא וְכֵהֵן גְּדוֹל בְּזִמְנָן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְכַשְׁעַבְדֵי יוֹאֵשׁ עֲשָׂאוּהוּ אֱלֹהֵי וְהִשְׁתַּחֲוּ לוֹ, עֵמֵד זְכַרְיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהוֹכִיחַם עַל חֲטָאֵיהֶם, וְהָיָה זֶה בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים, וְצִוִּיהָ יוֹאֵשׁ לְהוֹרֹגוֹ, וְהִרְגוּהוּ, וּבִשְׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר זְכַרְיָה 'יָרָא ה' וְיִדְרָשׁ', וְהָיָה דָמוֹ תּוֹסֵס בְּעִזְרָה מֵאֲתֵיב וְשְׁלוּשִׁים שָׁנָה, עַד לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, וְלֹא הִצְלִיחוּ לְכַסּוֹתוֹ אוֹ לְהַשְׁקִיטוֹ. אֲשַׁכְּחִיחָה לְדָמִיהָ דְזְכַרְיָה דְהוּהּ קָא מְרַתַּח וְפְלִיק - ראה נבוזראדן את דמו של זכריה שהיה רותח ותוסס בעזרה, אָמַר לָהֶם נְבוּזַרְאֲדָן מַאי הָאִי - מה ענינו של דם זה, ומדוע הוא תוסס. אָמְרוּ לִיהָ - הִשִּׁיבוּ לוֹ הַכֹּהֲנִים, דָּם זְבָחִים

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

דַּאֲשֵׁתִּיכּוּ - זהו דם קרבנות שנשפך כאן [וכיון שלא קיימו בו את מצוות זריקת הדם, הרי הוא תוסס (מהרש"א)], אֲיִתִי דָּמִי - הביא נבזראדן דם של בהמות, וְלֹא אֲיִדְמוּ - וראה שאין הדם דומה לדם זה. אָמַר לָהּ לכהנים, אֵי אֲמַרְיָתוּ לִי - אם תאמרו לי את האמת, מוֹטֵב, וְאֵי לֹא, מְסַרְיָקְנָא לְבַשְׂרֵיכּוּ כְּמַסְרְכִי דְפְרִזְלִי - אסרוק את בשרכם במסרוקות של ברזל. אָמַרִי לִיה - השיבו לו הכהנים, מֵאֵי נִימָא לָךְ - מה נאמר לך, כך היה המעשה, נְבִיִיא הָוּה בֶּן דְהוּה קָא מוֹכַח לָךְ בְּמִילֵי דְשִׁמְיָא - היה ביננו נביא שהיה מוכיח אותנו בעניני עבודת ה', קְמִינָן עֵילוּיָה וְקַטְלִינָן לִיה - עמדנו עליו והרגנוהו, וְהָא כְּמָה שְׁנִין דְלֹא קָא נִיחַ דְמִיה - והרי כבר שנים רבות שאין דמו שוקט. אָמַר לָהּ נבזראדן, אָנָּא מְפִיִסְנָא לִיה - אני אפייס אותו שישקוט דמו, אֲיִתִי - הביא את יושבי סְנַהֲדְרֵי גְדוּלָה של שבעים ואחד דינים וְסְנַהֲדְרֵי קְטָנָה של עשרים ושלושה דינים, קְטַל עֵילוּיָה - והרגם על גבי דמו של זכריה, וְלֹא נַח הַדָּם. הביא בְּחוּרִים וּבְתוּלוֹת, קְטַל עֵילוּיָה - הרגם על גבי הדם, וְלֹא נַח. אֲיִתִי - הביא תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי, קְטַל עֵילוּיָה, וְלֹא נַח. אָמַר לִיה - אמר נבזראדן, 'זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, טוֹבִים שְׂפָתְךָ אֵיבְדְתִיב, נִיחָא לָךְ דַּאֲבְדִינְהוּ לְבוֹלְהוּ' - האם רצונך שאאבד את כולם. כְּדָאֲמַר לִיה הָבִי - כאשר אמר זאת נבזראדן, נַח הַדָּם. בְּתַחֲיָא שְׁעָתָא - באותה שעה הִרְהַר נבזראדן תְּשׁוּבָה בְּדַעְתִּיה [בדעתו], אָמַר, וּמָה אִם עַל נַפְשׁ אַחַת שֶׁל זְכַרְיָה, כָּךְ - היה עונש גדול כל כך על ישראל, הָהוּא נְבָרָא - אותו אדם, כלומר, נבזראדן בעצמו, דְקַטַּל כָּל חַיֵּי נְשָׁמְתָא - שהרג כל כך הרבה נשמות מישראל, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שְׁעוֹנְשׁוֹ חֲמוּר בִּיּוֹתֵר. עָרַק - ברח נבזראדן, אָזַל שְׂדֵר שְׂטַר פְּרֻטָּא בְּבֵיתִיה - הלך ושלח לביתו שטר צוואה שפירט בו מה לעשות בנכסיו, וְאֲגִייר - והתגייר.

תָּנָא - שנינו בברייתא, נְעַמְזָן שר צבא ארם, שריפאו אלישע מצרעתו, גַּר תּוֹשֵׁב הָיָה, כלומר, קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, אך לא קיבל על עצמו שאר מצוות. נְבִוְזִרְאָדָן, גַּר צָדֵק הָיָה, ונכנס לכלל ישראל. מְבַנְיָ בְּנֵי שֶׁל הַמֶּן הרשע התגיירו וְלָמְדוּ תוֹרָה בְּבִנְיָ בְּרַק. מְבַנְיָ בְּנֵי שֶׁל סִיסְרָא שר צבאו של מלך כנען, שנפל ביד דבורה וברק, לָמְדוּ תִּינוּקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם. מְבַנְיָ בְּנֵי שֶׁל סְנַחְרִיב מלך אשור, שעלה למלחמה על יהודה, ובא מלאך והרג את כל חייליו, לָמְדוּ תוֹרָה בְּרַבִּיב, מֵאֵן אִינּוֹן - ומי הם בני בניו של סנחריב, שְׂמַעְיָה שהיה נשיא ישראל וְאֲבַטְלִיּוֹן שהיה אב בית דין. הֵינּוּ דְבַתִּיב - על דמו של זכריה נאמר הפסוק ביחזקאל (כד ח) 'לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נֶקֶם נְתַתִּי אֶת דְּמָה עַל צַחִיחַ סָלַע לְבַלְתִּי הַכְּסוּת', כלומר, כמו שדם הנשפך על הסלע אינו נבלע בו, כך דמו של זכריה לא נבלע ברצפת העזרה, אלא נשאר שם עד שנענשו על כך ישראל.

ריבוי ההריגות שהיו בישראל בעת החורבן

נאמר בפסוק (כז כב) 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב, וְהַיְדוּם יְדֵי עֲשׂוֹ', דורשת הגמרא את הפסוק, 'הַקּוֹל', היינו קול צווחה ובכי שעלה מזרע יעקב, זֶה הַתְּקִיִּים בזמן אֲדָרֵינּוּם קִיסָר, שְׁחַרְג בְּאֲלֶכְסַנְדְּרִיא שֶׁל מְצָרִים שְׂשִׁיב רְבוּא עַל שְׂשִׁיב רְבוּא יְהוּדִים, כְּפִלִּים כְּיוֹצְאֵי מְצָרִים. 'קוֹל יַעֲקֹב', זֶה אֲסַפְּסִינּוּם קִיסָר, שְׁחַרְג בְּכַרְךָ בֵּיתֵךְ אַרְבַּע מֵאוֹת רְבוּא מִיִּשְׂרָאֵל. וְאָמַרִי לָהּ - ויש אומרים שהרג אַרְבַּעַת אֲלָפִים רְבוּא.

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

וְהַיְהוּדִים יְדֵי עֲשׂוֹ, זוּ מִלְכוּת הַרְשָׁעָה שֶׁל רוּמִי, שֶׁהַחֲרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הַיְכָלֵנוּ, וְהַגְלִיתֵנוּ מֵאֶרֶצֵנוּ.

דָּבָר אַחֵר - דְרֹשָׁה נֹסֶפֶת עַל פְּסוּק זֶה, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב, אֵין לֵךְ תַּפְלָה שְׁמוּעָלָת, שְׂאִין בָּהּ מִזְרַעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּתְּפִילָה זֶה. וְהַיְהוּדִים יְדֵי עֲשׂוֹ, אֵין לֵךְ מִלְחָמָה שְׁנוּצִצְחָת, שְׂאִין בָּהּ מִזְרַעוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ.

דרישת פסוקים שונים בענין החורבן

כפי שהתבאר לעיל, חורבן ירושלים ובית המקדש נגרם על ידי בר קמצא, וְהַיְהוּדִים - וְזוּ הַדְרֹשָׁה דְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּבִיאוֹר הַפְּסוּק בְּאִיּוֹב (ה כא) 'בְּשׂוֹט לְשׁוֹן תַּחֲבָא, כְּלוּמַר שֶׁהַלְשׁוֹן הֵיא כְּמוֹ שׁוֹט הַמַּכָּה, וְהַבִּיאוֹר הוּא, בְּהִירְחוּרֵי לְשׁוֹן - בְּמַרְיבָה הַנְעֻשִׂית עַל יְדֵי הַלְשׁוֹן, תַּחֲבָא - יֵשׁ לָךְ לְהַתְּחַבְּאוֹת וּלְהִישָׁמַר מִפְּנֵיהָ.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מֵאֵי דְבָתִּיב - כִּיֻּצַּד מִתְּפַרֵּשׁ פֶּרֶק הַתְּהִילִים (קל"ז) הַפּוֹתַח בַּפְּסוּק 'עַל נְהָרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינּוּ פְּזוּבְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן, וְהָרִי דוּד הַמֶּלֶךְ אִמַּר מִזְמוֹר זֶה עוֹד לִפְנֵי שְׁנַבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַרְאִשׁוֹן, וּפֶרֶק זֶה מְלַמֵּד שֶׁהַרְאָהוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוּד חֶרֶבֶן בֵּית רֵאשׁוֹן, וְחֶרֶבֶן בֵּית שְׁנִי. חֶרֶבֶן בֵּית רֵאשׁוֹן, שְׁנֵאמַר 'עַל נְהָרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינּוּ, וְדַבֵּר זֶה אִירַע כְּשֶׁנִּבְכַּדְנָצַר הִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְבַבֵּל, בְּחוֹרְבֵן הַבֵּית הַרְאִשׁוֹן. וְכֵן הִרְאָה לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת חוֹרְבֵן בֵּית שְׁנִי, דְבָתִּיב בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק שְׁבַתְהִילִים (פְּסוּק ז) 'זְכוֹר ה' לְבְנֵי אָדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם, הַאֲזַמְרִים עָרֹ עָרֹ עַד הַיְכֹזֵד בָּהּ, וְבְנֵי אָדוֹם' הֵם הַרוּמָאִים, שֶׁהַחֲרִיבוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁנִי.

מעשה של מסירות נפש בזמן החורבן על ידי ילדים וילדות

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתִימָא - וַיֵּשׁ אֹמְרִים שְׂאִמַּר כֵּן רַבִּי אֲמִי, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְּנִיתָא תְּנָא - וַיֵּשׁ אֹמְרִים שְׁשִׁינּוּ כֵּן בְּבִרְיִיתָא, מַעֲשֵׂה בְּאַרְבַּע מְאוֹת יְלָדִים וְיָלְדוֹת, שְׁנִשְׁבּוּ לְקִלּוֹן, הַיְלָדִים לְמִשְׁכַּב זָכַר, וְהַיְלָדוֹת לְפִילִגְשִׁים, הִרְגִּישׁוּ בְּעֶצְמָן לְמַה הֵן מִתְּבַקְּשִׁים, אָמְרוּ בֵּינָם לְבִין עֲצָמָם, אִם אָנוּ טוֹבְעִין - מִטְּבִיעִים עֲצָמֵינוּ בֵּינָם, הֵאֵם אָנוּ בְּאֵין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. דְרִישׁ לָהּ הַיְלָד הַגְּדוֹל שֶׁבָּהֶן אֶת הַפְּסוּק בְּתִהִילִים (סח כג) 'אָמַר ה' מִבְּשׁוֹן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמִּצְוֹלוֹת יָם, וְכֵן נִדְרַשׁ הַפְּסוּק, 'מִבְּשׁוֹן אֲשִׁיב, הֵינּוּ כְּאִילוֹ נִאֲמַר 'מִבְּיַן שְׁנֵי אַרְיֵה אֲשִׁיב, שְׁגַם הַנְּטָרֵף עַל יְדֵי חֵיהָ רַעָה בְּאֵין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מִמִּצְוֹלוֹת יָם, אֵלוֹ שְׁטוֹבְעִין בֵּינָם. בֵּינּוֹן שֶׁשְׂמַעוּ יְלָדוֹת בָּהּ, קִבְּצוּ בְּלֵן וְנִפְּלוּ לְתוֹף הַיָּם, נִשְׂאוּ יְלָדִים קָל וְחִמְרָא בְּעֶצְמָן, וְאָמְרוּ, מַה הָלַלְנוּ הַיְלָדוֹת, שְׁדַרְבָּן לָבָה - שְׁעוּמְדוֹת הֵן לְהַנְּשֵׂא, מִכָּל מְקוֹם כִּיּוֹן שְׁלַקְחוּ אוֹתָם לְשֵׁם עֲבִירָה, נִהְגוּ בָּהּ וּקְצוּ לִים, אָנוּ, הַיְלָדִים, שְׂאִין דְרַבְּנֵנוּ לָבָה, עַל אַחַת בְּמַה וְכַמַּה שְׁעֵלֵינוּ לְנַהוּג כְּמוֹתָן, אַף הֵם קִבְּצוּ לְתוֹף הַיָּם. וְעֵלִיָּהֶם הַכְּתוּב אֹמֵר (תְּהִילִים מֵד כג) 'כִּי עָלִידָה חוֹרְבָנוּ כָּל הַיּוֹם נִחְשְׁבָנוּ כְּצֹאן טְבַחְחָה'. [אֵף עַל פִּי שְׂאִסוֹר לְאָדָם לְהַרוּג אֶת עֲצָמוֹ, גַּם אִם הוּא יוֹדַע שֶׁהַגּוֹיִים עוֹמְדִים לְהוֹרְגוֹ, כִּיּוֹן שְׂכָאן עַמְדוֹ לִיִּסַר אוֹתָם וְלֹא לְהוֹרְגָם, הֵיוּ רְשָׁאִים לְנַהוּג כֵּן (תּוֹסֵפוֹת)].

מעשה מסירות נפש של אשה ושבעת בניה

מביאה הגמרא דרשה אחרת על פסוק זה, וְרַב יְהוּדָה אָמַר בדרשת הפסוק 'פִּי עָלֶיךָ הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם', זו אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ. ומביאה הגמרא את המעשה, אֲתִיּוּהוּ קָמָא לְקַמְיָה דְקוֹסְרָא - הביאו את הבן הראשון, הגדול שבהם, לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ - אמרו לאותו בן, פְּלַח - תעבוד לעבודת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (שמות כ ב) 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ - הוציאוהו והרגוהו. וְאֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן השני לְקַמְיָה דְקוֹסְרָא, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (שם כ ג) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ - הוציאו גם אותו והרגוהו. וְאֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן השלישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (שם כב יט) 'זוֹכֵחַ לְאֱלֹהִים יִחָרֵם'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן הרביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (שם כג יד) 'לֹא תִשָּׁתַחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן החמישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (דברים ו ד) 'שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן השישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (שם ד לט) 'וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְכַבֵּד כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד'. אֲפַקְהוּ וְקַטְלוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ - הביאו את הבן השביעי, הקטן שבהם] וְהָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בֵּן שְׁנַתַּיִם וְחָצִי (מדרש איכה רבה), אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבּוֹדַת פּוֹכְבִּים. אָמַר לְהוּ, כְּתוּב בְּתוֹרָה (דברים כו יז-יח) 'אֵת ה' הָאֲמַרְתָּ וְגו' הַיּוֹם לֵהֵיוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלָלַכְתָּ בְּדַרְכָיו וְלִשְׁמֵר חֻקָיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשָׁמֵעַ בְּקוֹלוֹ, וְה' הָאֲמַרְתָּ הַיּוֹם לֵהֵיוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וּלְשָׁמֵר כָּל מִצְוֹתָיו, כִּכְר נִשְׁפָּעֵנוּ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין אֲנוּ מַעֲבִירִין אוֹתוֹ בְּאֵל אֲחֵר, וְאֵף הוּא נִשְׁפָּע לָנוּ שְׂאִין מַעֲבִיר אוֹתָנוּ בְּאֵמָה אֲחֵרָת. אָמַר לֵיהּ קוֹסְרָא לאותו ילד, אִישְׁרֵי לְךָ גּוֹשְׁפִּנְקָא - אזרוק לפניך את חותמת, שטבועה בו צורת, וְנָחִין וְשָׁמְלִיָּה - ותתכופף ותרים את החותמת, כִּי הִכִּי דְלִימְרוּ קַבִּיל עֲלֶיךָ הַרְמָנָא דְמַלְכָא - כדי שהרואים יחשבו שקיבלת את דברי המלך והשתחווית לצורה הטבועה בחותמת. אָמַר לֵיהּ הַיִּלָּד, חֲבַל עֲלֶיךָ קוֹסְרָא, חֲבַל עֲלֶיךָ קוֹסְרָא, אִם עַל כְּבוֹד עֲצֻמְךָ כֶּף אֵתָה חֵס וְרוּצָה שִׁירָאָה כֵּאלֹו שְׁמַעְתִּי לְךָ, עַל כְּבוֹד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אֲחַת בְּמָה וְכֻמָּה שִׁישׁ לִי לְחוּס, וְלֹא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה שִׁירָאָה כֵּאלֹו אֲנִי מִשְׁתַּחֲוֶה לְצַלָּם. אֲפַקְהוּ לְמִיִּקְטְלִיָּה - הוציאו גם אותו להריגה, אָמְרָה לְהוּ אִימִיָּה - אמרה להם אמו של הילד, יְהַבּוּהוּ נִיחָלִי וְאִינְשָׁמִיָּה בּוֹרְתָא - תנו לי את הילד ואנשקנו מעט קודם שתהרגוהו, אָמְרָה לוֹ, בְּנִי -[אתה ואחיך שכבר נהרגו], לָבוּ וְאָמְרוּ לְאֲבָרְהָם אֲבִיכֶם, אֵתָה עֲקָדַת מִזְבֵּחַ אֲחָד, שְׂרָצִית לְהַקְרִיב אֵת יִצְחָק לְכַבּוֹד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֲנִי עֲקָדַתִּי שְׁבַעַת מִזְבְּחוֹת, שֶׁל שְׁבַעַת בָּנִים. אֵף הוּא עֲלֵתָה לָגַג, וְנִפְלָה -[הפילה עצמה] וּמָתָה, כְּדִי שֶׁלֹא יִכְרִיחוּהוּ לְעִבּוֹד לְעִבּוֹדָה זָרָה (מאירי). יִצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה אִם הַבָּנִים שְׁמַחָה, שְׁכַל בְּנִיָּה עִמְדוּ בְּנִסְיוֹן וְלֹא עִבְדוּ עֲבוּדָה זָרָה.

דרשה נוספת על הפסוק 'פִּי עָלֶיךָ הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם', רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, זו מוֹלֵלָה שְׁנַתְנָה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי, שְׁעִדִּין הַתִּינוּק חֲלַשׁ, וְאֵף עַל פִּי כֵן מְקִימִים אוֹתָהּ וְאֵין חוֹשְׁשִׁים לְסַכְנָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן

© כל הזכויות שמורות לארגון 'שתי הלכות ביום'.

לקיש אמר בדרשת פסוק זה, אלו תלמידי חכמים, שמראין הלכות שחיטה בעצמו, דאמר רבא, כל מיילי ליחזי איניש בנפשיה - כל דבר יכול האדם להראות על עצמו כדי להסבירו, בר - חוץ משחיטה, כיון שיש בכך סכנה שמא ייתחב הסכין בגרונו, וחוץ מדבר אחר - צרעת ומראות נגעים, כיון שיש בכך סכנה שיבוא עליו חולי זה. רב נחמן בר יצחק אמר בדרשת הפסוק, אלו תלמידי חכמים, שממיתין עצמן על דברי תורה, כלומר, שממיתים את כח הגוף ותאוותיו בלימוד התורה, כדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם, שנאמר (במדבר יט יד) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו'.

ריבוי ההרג בעיר ביתר בזמן החורבן

הגמרא ממשיכה בעניני החורבן: אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, משקל ארבעים סאה של קבוצי תפלין - חתיכות תפלין, ללא הרצועות, נמצאו בראשי הרוגי ביתר. רבי ינאי ברבי ישמעאל אמר, נמצאו שם שלש קפות של ארבעים ארבעים סאה - ארבעים סאה בכל אחת מהקופות, והיינו מאה ועשרים סאה. במתניתא תנא - בברייתא שנינו, ארבעים קפות של שלש סאין, ואף כמות זו היא מאה ועשרים סאה. אומרת הגמרא, ולא פליגי - אין כאן מחלוקת בין דברי רבי יוחנן לבין דברי רבי ישמעאל והברייתא, הא - דברי רבי ישמעאל והברייתא, שהיו מאה ועשרים סאין, היינו דרישא - בתפלין של ראש, שמתוך שהתפלין מחולקות לארבעה בתים, הם גדולים יותר, הא דדרשא - ודברי רבי יוחנן, שהיו שם ארבעים סאה, היינו בתפלין של יד, שיש להם בית אחד ובו נמצאים כל הפרשיות, ומחמת כן משקל התפלין של יד הוא שליש מתפלין של ראש.

אמר רבי אסי, בזמן חורבן בית המקדש הראשון, שיעור משקל של ארבעה קבין מנח נמצאו על אבן אחת. עולא אמר, תשעת קבין. אמר רב כהנא, ואיתימא - ויש אומרים שאמר כן שילא בר כרי, מאי קראה - מאיזה פסוק ניתן ללמוד זאת, שנאמר (תהילים קלז ח) 'בת ככל השודדה אשרי שישלם לה וגו' את גמולך שגמלת לנו, אשרי שיאחז ונפין את עלליה אל הסלע, הרי שכך נהגו בני בבל עם היהודים בעת חורבן הבית.

יופיים המופלג של אנשי ירושלים

נאמר במגילת איכה (ד ב) 'בני ציון היקרים המסולאים בפז, מבררת הגמרא, מאי - מה פירוש הלשון 'מסולאים בפז, אי לימא דהוה מחפי בפיזא - אם תאמר שהיה גופם מעוטר ו'מכוסה' בתכשיטים העשויים מ'פז', והיינו זהב יקר ומשובח ביותר, והאמרי רבי רבי שילא - והרי אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, תרתי מתקלי איסתירי פיזא נחות בעלמא - משקל שתי איסתרא של פז ירדו לעולם, חדא ברומי - משקל איסתרא אחת נמצא ברומי, וחדא בבולי עלמא - ומשקל איסתרא נוספת נמצא בכל העולם, ואם כן לא יתכן שהיה להם פז בכמות גדולה כל כך לתכשיטיהם. מבארת הגמרא, אלא שהיו מננין את הפז ביופין - שהפז היה נראה מגונה לעומת יופיים של בני ירושלים. ומביאה

הגמרא דוגמא לכך, מעיקרא - בתחילה, השיבי דרומאי - חשובי הרומאים, שהיו רוצים שיהיו להם ילדים יפים, הווי נקטי פליונא דגושפנקא - היו מחזיקים צורות נאות בחותמותיהם, ומשמשי ערפיהו - והיו משמשים מיטותיהם כנגדם, מכאן ואילף - אך לאחר חורבן בית שני, שלקחו בשבי את בני ירושלים, מייתו - היו מביאים מבני ישראל, ואסרי בכרעי דפורייהו - והיו קושרים אותם בכרעי מיטתם, ומשמשי - ומשמשים מיטתם כנגדם, כדי שיהיו להם ילדים יפים כמותם. ובשעה שעשו כן, אמר ליה חד לחבריה - אמר אחד מבני ירושלים לחבירו, הא היכא כתיבא - קללה זו היכן היא כתובה בתורה. אמר ליה - השיב לו חבירו, הרי נאמר בפסוק (דברים כח סא) **גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך**, ולפי שזהו ענין מגונה, לא כתבה זאת התורה בפירוש, אלא רמזה על כך. אמר אותו אדם לחבירו, במה מרחיקנא מהדוכתא פלן - כמה היינו רחוקים מפסוק זה, שעדיין לא הגעתי ללומדו. אמר ליה חבירו, אינגד - מעט, פוסקא ופלגא - רק דף ומחצה. אמר ליה, אי מטאי לגביה - אם הייתי מגיע לאותו פסוק בדרך לימודי, לא איצטריכי לך - לא הייתי זקוק לך שתגידי לי היכן כתובה קללה זו, כיון שגם אני הייתי מבין שלכך רמזה התורה (מהרש"א).

אמר רב יהודה, אמר שמואל, משום [-בשם] רבן שמעון בן גמליאל, מאי דכתיב - מה ביאור הפסוק במגילת איכה (ג נא) **עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי, ארבע מאות בתי בנסיות היו בכרה ביתה, ובכל אחת אחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן** [ובודאי היו תחתיו מלמדים נוספים, ולא לימד בעצמו את כל ארבע מאות הילדים (בן יהודע)], **וכשהיה אויב נכנס לשב, היו דוקרין אותן בחרטום** - [בקולמוסים שהיו כותבים בהם], **וכשגבר עליהם האויב ולכדוהו, כרכום בספריהם, והציתום באש, ורבן שמעון בן גמליאל שסיפר זאת, הוא היחיד שנשאר מכל אותם תינוקות של בית רבן, ו'בנות עירי' הוא כינוי לעיירות הסמוכות לירושלים, כמו ביתר, המכונות 'בנות ירושלים' (מהרש"א).**

מעשים שונים בשבויי ירושלים

תנו רבנן - שנו חכמים בברייתא, מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהלך לכרה גדול [-עיר גדולה] שברומי, אמרו לו בני אותה העיר, תינוק אחד יש בבית האסורים, ופה עינים וטוב רואי, וקוצצוהו סדורות לו תלתלים [והתכוונו לרמוז לו שיש למהר לפדותו משם, שלא יחמדו את יופיו וישתמשו בו לעבירה (בן יהודע)], הלך רבי יהושע בן חנניה ועמד על פתח בית האסורים, ורצה לראות אם אותו תינוק מיוחד הוא בחמתו, ואמר רבי יהושע בקול רם את תחילת הפסוק בישעיהו (מב כד) **מי נתן למשפח יעקב וישראל לבזים, ענה אותו תינוק ואמר את סיום אותו פסוק 'הלא ה' זו הטאנו לו, ולא אבו בדרביו הלוה, ולא שמעו בתורתו'**. אמר רבי יהושע בן חנניה, מוכתחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל, העבודה - לשון שבועה, שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו, לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה [ואף על פי שבדרך כלל אסור לפדות את

השבויים בממון רב מידי, כאן היה הדבר מותר מחמת שהיתה סכנת נפשות לאותו תינוק. ועוד, כיון שהיה מופלג בחכמה (תוספות), ואכן לא היו ימים מועטים עד שהורה הרמב"ם על הגהגו ומי הוא אותו תינוק, רבי ישמעאל בן אלישע.

אמר רב יהודה, אמר רב, מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע, שנשבו לשני אדונים שונים, לימים - לאחר תקופה, נזהרו - נפגשו שניהם במקום אחד, זה אומר, יש לי עבד שאין כיופו בכל העולם, וזה אומר, יש לי שפחה שאין בכל העולם כלו כיופיה, אמרו זה לזה, בוא ונשיאם זה לזה, ובודאי יהיו להם ילדים יפים כמותם, ונחלק בנולדות. הכניסום לחדר אחד, וכיון שהיה החדר חשוך לא הכירו זה את זה, זה ישב בקרן זוית זה, וזו ישבה בקרן זוית זה, זה אומר, אני כהן, בן כהנים גדולים, וכי ראוי הדבר שאשא שפחה. וזאת אומרת, אני כהנת, בת כהנים גדולים, וכי אנשא לעבד. ובכו כל הלילה. ביום שעלה עמוד השחר, הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה, ונעו בבכיה עד שיצאה נשמתו, ועליה קונן רמיה ואמר (איכה א יח) 'על אלה אני בוכה, עיני ירדה מים'.

אמר ריש לקיש, מעשה באשה אחת מבנות ירושלים שנפלה בשבי האויב, וצפנת בת פניאל שמה, ולמה היתה קרויה כך, 'צפנת', שהכל צופין כיופיה. 'בת פניאל', שהיתה בתו של כהן גדול, ששמש לפני ולפנים. שנתעלה בה שבאי כל הלילה, למחר, הלבישה שבעה חלוקים, והוציאה למוכרה. בא אדם אחד שהיה מוכר כיופיה, אמר לו לשבאי הראני את יופיה. אמר לו, ריקא, אם אתה רוצה ליקח אותה, קח, שאין כיופיה בכל העולם כלו. אמר לו, אף על פי כן, רצוני לראותה קודם לכן. הפשיטה השבאי ששה חלוקים, ושביעי קרעתה בעצמה, ונתפלה באמר, ואמרה לפניו, רבונו של עולם, אם עלינו לא חסתי, על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס, שיאמרו הגויים שאין כח בגבורתך להציל את עמך מבזיון. ועליה קונן רמיה ואמר את הפסוק (ירמיהו ו כו) 'בת עמי הגרי שק ואתפילי באפר אכל יחיד עשי לה מספר תמוררים פי פתאם יבא השדר עלינו, ויש לדיק מכך שלשון 'עליה' לא נאמר, אלא עלינו, בכיבוד אומר לה הקדוש ברוך הוא, עלי ועליה בא שדר, שאף שמו של הקדוש ברוך הוא מתחלל בכך.

חסא חמור שהיה בירושלים, שמחמתו נחתם גזר הדין על החורבן

אמר רב יהודה, אמר רב, מאי דכתיב - על איזה מעשה נאמר הפסוק במיכה (ב ב) 'ועשקו נגר וביתו ואיש ונחלתו', מעשה באדם אחד, שנתן עיניו באשת רבו, ולא היה זה רבו המלמדו תורה, אלא שוליא דנגרי הרה - תלמיד של נגר היה, ונתן עיניו באשת הנגר המלמדו נגרות, פעם אחת הצרה (רבו) ללוות ממון. אמר לו התלמיד לנגר, שגר [-שלח] את אשתך אצלי, ואלוונה. שיגר אשתו אצלו, ושהה עמה אותו תלמיד שלשה ימים, ולאחר אותם ימים קרב - השכים אותו תלמיד ובה אצלו - אל רבו, הנגר. אמר לו הנגר, אשתי ששגרתי לה, חיבן היא. אמר לו, אני פטרתיה לאלתר - אני שלחתי אותה מיד, לפני שלשה ימים, ושבעתי שהתינוקות - נערים צעירים נתעללו בה בדרה, וכיון שאין דרך נערים לאנוס אשה גדולה, בודאי זינתה עמהם מרצונה, ונאסרה עליך. אמר לו, מה

אָעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ, אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לְעֲצָתִי, גִּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ, כְּתוּבָתָהּ מְרוּבָה, וְאֵין לִי מִמּוֹן לְשֵׁלֶם לָהּ דְּמֵי כְּתוּבָתָהּ. אָמַר לוֹ הַתְּלָמִיד, אֲנִי אֶלְוֶה, וְתָן לָהּ כְּתוּבָתָהּ. עָמַד זֶה וְגִרְשָׁהּ, כְּעֵצַת תְּלָמִידוֹ, הִלְךְ הוּא, הַתְּלָמִיד, וְנִשְׁאַף, כְּפִי שְׂרָצָה לַעֲשׂוֹת מַלְכַּחֲחִילָהּ. בֵּינָן שְׁהֵיִיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל הַנֶּגֶר לְשֵׁלֶם אֶת הַחֹב, וְלֹא הָיָה לוֹ לְפֹרְעוֹ, אָמַר לוֹ הַתְּלָמִיד, בֵּא וְעֲשֵׂה עִמִּי בְּחֹבְךָ - בֵּא תַעֲבֹד בְּבֵיתִי בְּתוֹרַת פְּרַעוֹן לְחֹב. וְהָיוּ הֵם - הַתְּלָמִיד וְאִשְׁתּוֹ [שֶׁהִיְתָה אִשְׁתּוֹ הַנֶּגֶר וְגִרְשָׁהּ] יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׂוֹתִין, וְהוּא הָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ דְּמַעוֹת נּוֹשְׂרוֹת מִעֵינָיו וְנּוֹפְלוֹת בְּכוּסֵיהֶם, וְעַל אוֹתָהּ שְׁעָה נִתְחַתֵּם גִּזְרֵי דִין, וּלְפִי גִירְסָא זֶה מִצַּד הַדִּין לֹא הִיְתָה הָאִשָּׁה אֲסוּרָה עַל הַתְּלָמִיד, כִּיּוֹן שְׁבֵאוֹתֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁשִּׁהְתָּה אֲצִלּוֹ לֹא עָשָׂה עִמָּה דְּבַר, וּמִמִּילָא הִיְתָה מוֹתֵרַת לוֹ לְאַחַר שֶׁהִתְגַּרְשָׁהּ, אֲךָ כִּיּוֹן שֶׁנִּהְיָה בְּהִנְהַגְתָּ רַעָה כֹּל כֵּךְ, לְהוֹצִיא אֶת הָאִשָּׁה בְּעוֹרְמָה מִתַּחַת יָד בַּעֲלָהּ, וְלִהְיוֹת עֹבֵד בּוֹ אַחַר כֵּךְ לְשֵׁרֵת אוֹתָם, נִחְתָּם גִּזְרֵי הַדִּין. וְאִף שֶׁהָיָה זֶה מַעֲשֵׂה שֶׁל יַחֲדָי, כִּיּוֹן שִׁידְעוּ אֶת בְּנֵי אָדָם רַבִּים וְלֹא מַחוּ בּוֹ, נִחְתָּם עַל כֵּךְ גִּזְרֵי הַדִּין שֶׁל כּוֹלָם (מֵהֶרֶשׁ"א).

וְאָמְרֵי לָהּ - וַיֵּשׂ אוֹמְרִים, חֲתִימַת גִּזְרֵי הַדִּין הִיְתָה עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד - עַל אִיסוּר אִשְׁתּוֹ אִישׁ, כְּלוּמַר, שְׁבֵאוֹתֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁשִּׁהְתָּה בְּבֵית הַתְּלָמִיד בֵּא עֲלֶיהָ בְּעוֹדָה אִשְׁתּוֹ אִישׁ, וְנִאֲסְרָה עֲלָיו אֲפִילוֹ לְאַחַר שֶׁהִתְגַּרְשָׁהּ, וְעַל עוֹוֹן זֶה [שֶׁהָיוּ הַרְבִּים יְכוֹלִים לְמַחוֹת בּוֹ וְלֹא מַחוּ] נִחְתָּם גִּזְרֵי הַדִּין.

⌘ ⌘

כָּל הַמֵּתְאֵבֵל עַל יְרוּשָׁלַיִם, זֹכֶה וְרוֹאֵה בְּבִנְיָנָהּ

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שׁוֹבֵבָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ

⌘ ⌘